

Diskurser i arbete med funktionshindrade barn och unga.

- en litteraturstudie

Annika Elo

Förnamn Efternamn

EXAMENSARBETE	
Arcada	
Utbildningsprogram:	Det sociala området
Identifikationsnummer:	12943
Författare:	Annika Elo
Arbetets namn:	Diskurser i arbete med funktionshindrade barn och unga
Handledare (Arcada):	Maria Forss
Uppdragsgivare:	
Sammandrag: Syftet med examensarbetet var att ta reda på rådande diskurser, det vill säga hur personalen talar och skriver, i arbete med funktionshindrade barn och unga. Arbetet begränsades till det sociala området. Ett vidare syfte var att ge ökad kunskap om hur diskurserna kan vara inkluderande eller exkluderande. Forskningsfrågorna är: 1) Vilka är de rådande diskurserna kring funktionshindrade barn och unga inom det sociala området? 2) På vilket sätt kan dessa diskurser medverka till att miljön blir inkluderande eller exkluderande? Arbetet är en litteraturstudie. Urvalskriterier för artiklarna var att de ska vara relevanta, publicerade 2003 eller senare och vetenskapligt granskade. Resultatet för forskningsfråga 1 var att det fanns rikligt med diskurser av olika typer. För att kunna svara på forskningsfråga 1 måste de kategoriseras i olika grupper. Utvecklingsdiskursen utgick från statistisk normalitet och fokuserade på att kontrollera barnets utveckling. De problemcentrerade diskurserna underströk klientens svagheter, men såg ingen relation till miljön. Subjektdiskursen däremot beskrev barnet utan diagnos, som ett vanligt barn. Då kom barnets egna intressen och personlighet fram. I daghemsbranschen upplevde personalen ofta att den styrdes till att dela in barn i normala och onormala. Barn kunde ganska slumpmässigt hamna i kategorin "de något svagare barnen". Det var ett oväntat resultat att daghemmets blankette påverkade diskursen mycket, eftersom de styrde personalen till att skriva kort och beskriva problem. Även om man påstod att man ville "hitta" de svagare barn för att stöda dem, blev resultatet att man hade en konstruktion, "ett färdigt paket" med egenskaper som man antog att barnet har. När barnet blev större gällde diskurserna till exempel vem som är vuxen och vem som inte är det. Unga kvinnor beskrevs mera negativt än unga män. En "tystnadsdiskurs" styrde professionella med ungdomar till att titta om hur de fattar svåra beslut, vilket de upplevde betungande. Svaret på forskningsfråga 2 var att de problemcentrerade diskurserna kunde vara exkluderande för klienten. Dessutom var de i strid med en socialpedagogisk referensram. Arbetsplatser med betungande "tystnadsdiskurser" kunde utvecklas så, att personalen får möjlighet till kollegial dialog och reflektion.	
Nyckelord:	diskurs, funktionshinder, makt, exklusion
Sidantal:	58
Språk:	svenska
Datum för godkännande:	17.12.2013

DEGREE THESIS	
Arcada	
Degree Programme:	Social Services
Identification number:	12943
Author:	Annika Elo
Title:	Discourses in work with children and adolescence with disabilities
Supervisor (Arcada):	Maria Forss
Commissioned by:	
Abstract: The aim of the thesis was to study the current discourses, how the staff speaks and writes working with children and adolescence with disabilities. The study was limited to social services. A further aim was to give more information about how discourses can be inclusive and exclusive. The research questions were: 1) What are the current discourses like concerning children and adolescence with disabilities in social services? 2) In what way can these discourses lead to an inclusive or exclusive environment? The study is literature review. The inclusion criterias were that the articles are relevant, published 2003 or later and scientifically checked. The result of the research question 1 was that there were plenty of discourses of different kinds. To answer research question 1 they had to be categorized into different groups. The development discourse was based on statistic normality and focused on controlling the development of the child. The problem centered discourses emphasized the weaknesses of the client, but saw no reliance to the environment. The subject discourse on the other hand described the child without mentioning a diagnosis, as an ordinary child, showing the own interests and personality of the child. In daycare professionals often felt they were led to divide the children into the normal and the abnormal. Children could quite randomly be categorized as "the somewhat weaker children". It was an unexpected result that the written forms of the daycare centers influenced the discourse so much by leading the staff to write shortly and about problems. Despite claiming that the aim is to "find" the weaker children in order to support them, the result showed there was a social construction, "a ready made package" of features that the child was expected to have. When the child got older the theme of the discourses was for example who is grown up and who is not. Young women were described more negatively than young men. In a "silence discourse" with adolescents, professionals felt obligated to keep quiet about difficult decisions that they had to make. The answer to the research question 2 was that the problem centered discourses could be exclusive as well as not go along with a social pedagogic reference frame. Work places with a "silence discourse" that the staff experiences as heavy, should be developed further so that the staff gets an opportunity to have a dialogue with colleagues and to reflect.	
Keywords:	discourse, disability, power, exclusion
Number of pages:	58
Language:	Swedish
Date of acceptance:	17.12.2013

INNEHÅLL

1	Inledning	11
1.1	Syfte och frågeställning	12
1.2	Avgränsning och centrala begrepp	12
1.3	Arbetslivsrelevans	12
1.4	Bakgrund: Från segregering till inklusion för funktionshindrade	13
2	Tidigare forskning	14
2.1	Forskning om det specifika i de professionellas diskurs gällande funktionshinder	14
2.2	Forskning om diskurs vid inklusion	15
2.3	Forskning om diskurser som influeras av bioetik	16
2.4	Forskning om diskurs och föräldrarnas välmående	16
3	Teoretisk referensram	17
3.1	Funktionshinder och miljön	17
3.1.1	<i>Vad är normalt?</i>	17
3.1.2	<i>Miljörelaterat funktionshinder</i>	18
3.1.3	<i>Socialpedagogik: Inkluderande och exkluderande miljöer</i>	19
3.2	Diskursteorier	21
3.2.1	<i>Diskurs och makt</i>	21
3.2.2	<i>Diskurser i socialpedagogiskt arbete</i>	22
3.2.3	<i>Att skapa klienten</i>	24
3.3	Sammandrag	25
4	Metod	25
4.1	Litteraturstudie	26
4.2	Urvalskriterier och litteratursökning	26
4.3	Bearbetning av data	31
4.4	Etiska överväganden	31
5	Resultatredovisning	31
5.1	Utvecklingsdiskursen	31
5.2	De problemcentrerade diskurserna	35
5.3	Subjektdiskursen	39
5.4	Diskurs när barnet med funktionshinder växer upp	40
5.5	Övriga diskurser	41
6	Analys och tolkning	42

6.1	Rådande diskurser gällande funktionshindrade barn och unga	43
6.2	Olika sätt på vilka diskurser är inkluderande eller exkluderande	51
7	Kritisk granskning	55
7.1	Resultatdiskussion.....	56
7.2	Metoddiskussion.....	57
7.3	Förslag till fortsatt forskning	57
Källor		59

Tabeller

Tabell 1. Socialpedagogisk diskurs utgående från Hedegaard Hansen 2009	244
Tabell 2. Exempel på urvalsprocessen.....	30
Tabell 3. Indelningen av problemcentrerade diskurser.....	39
Tabell. 4. Indelningen av diskurserna på basen av resultatredovisningen.....	44
Tabell 5. Artikel/litteratur och exkluderande eller inkluderande diskurs.....	53
Tabell 6. Presentation av inkluderade artiklar.....	58

1 INLEDNING

Efter ett år på Stoke Mandeville-sjukhuset var jag arbetslös i tre år och såg på mig själv som en person som omöjligt någonsin kan bli anställd- en uppfattning som förstärktes av varje enskild professionell som jag träffade under den tiden. (Michael Oliver 2009 i *Understanding Disability*)

Diskurser kan definieras som en reglerad praktik för hur man skriver eller talar om något på ett speciellt område, exempelvis hur man talar om människors begränsade funktionsförutsättningar i en medicinsk, en social, en ekonomisk eller en pedagogisk diskurs (Gustavsson 2010:12). I citatet av Michael Oliver fanns ingen enskild, illasinnad människa som ville att han aldrig ska få arbete. Man ville kanske bara vänligt förbereda honom på vad man tog för givet, det vill säga att den som anställer personal väljer bort honom. Samtidigt fanns det maktutövning i sättet att tala till Oliver, även om den kunde vara omedveten: Han "blev" den som inte kan anställas för att man talade om honom som en sådan och såg på honom som en sådan. Man kan ifrågasätta etiken i diskursen, eftersom den gav en slags prognos som är självuppfyllande. Man påverkade hans självbild, till den dagen då han av en slump blev erbjuden ett jobb.

År 2009 skrev Oliver att det fortfarande finns en rådande diskurs där man ser personer med funktionshinder som antingen ovanliga hjältar som överkommer tragedin eller utslagna. (Oliver 2009:22-25) Olivers exempel är från vuxenvärlden, men även när det gäller barn och unga med funktionshinder finns det uppfattningar om dem inbyggda i diskurser. Avsikten med mitt arbete är att synliggöra diskurser som gäller barn och unga med funktionshinder för att jämföra diskurserna med värdegrunden i socialpedagogiken. Jag gör studien genom att söka, välja ut och analysera diskursanalyser som har gjorts tidigare gällande funktionshindrade barn och unga. Diskursanalys avser den process där man analyserar material, tal, rapporter, historiska händelser, intervjuer, politiska åtgärder, ideér, och till och med institutioner- som "texter" eller "skrifter"(Howarth 2007:17-18). Varje klients situation är unik: I klientförhållandet verkar många synliga och dolda samhällseliga maktstrukturer som man i yrket bör sträva till att förstå och känna igen (Talentias etiska nämnd 2009:12).

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med detta arbete är att ta reda på professionellas olika diskurser kring funktionshindrade barn och unga. Ett vidare syfte är att ge ökad kunskap om hur diskurserna kan vara inkluderande eller exkluderande. Studien gäller det sociala området.

Mina frågeställning lyder:

1. Hurdana är de rådande diskurserna kring funktionshindrade barn och unga inom det sociala området?
2. På vilket sätt kan dessa diskurser medverka till att miljön blir inkluderande eller exkluderande?

1.2 Avgränsning och centrala begrepp

Jag avgränsar till barn som är minst 10 månader gamla eftersom socionomer sällan arbetar med dem som är i babyåldern. Jag har ingen strikt åldersgräns mellan ungdomar och unga vuxna, eftersom uppfattningen om när man blir eller borde bli vuxen är omstridd i diskurserna i forskningsrapporterna som jag redogör för senare i arbetet.

Centrala begrepp i mitt arbete är diskurs, makt, funktionshinder.

1.3 Arbetslivsrelevans

Yrkesmänniskan på det sociala området har att göra med sin klient genom de fullmakter hennes ställning och uppgifter ger, fastän egentlig maktutövning ofta i praktiken kan kännas fjärran från klientförhållandet och den växelverkan som där förekommer. Makten som ingår i arbetet och maktbrukets samhälleliga berättigande bör göras synliga. Arbetstagaren har till exempel makt att besluta vilka av klientens problem han tar upp till behandling och hur han benämner dem. (Talentias etiska råd 2009: 12-13) Att ge ökad information om rådande diskurser kan vara ett sätt att göra maktutövning i arbetet synligt och även ifrågasätta det. Det medför arbetslivsrelevans för dem som arbetar med barn och unga med funktionshinder samt deras familjer.

Arbetet på det sociala området är alltid på hälft, det vill säga arbetet måste ständigt utvecklas vidare. Det är fråga om en ständig reflektionsprocess som man måste upprätthålla i all yrkesverksamhet. (Talentias etiska råd 2009:6).

1.4 Bakgrund: Från segregering till inklusion för funktionshindrade

Under 1960-talet började det växa fram en allt starkare kritik, bland annat i forskningen om institutionella vård- och omsorgsformer, mot sociala och psykologiska risker med att leva på institution. Begrepp som institutionsskador infördes för att beskriva de särskilda problem som kan drabba människor när de lever i en opersonlig, rutinmässig och avskild värld på en psykiatrisk eller -omsorgsenhet för människor med begränsade funktionsförutsättningar. Sociala problem som då konstruerades uppfattades som *ett segregeringsproblem* och som lösning strävade man till integrering och integration. Från 1980-talet ersattes begreppet integrering småningom av begreppet inklusion. Dess tydliga engelska ursprung visar att definieringen här hämtat stark inspiration från en internationell diskussion inom handikappforskningen. I grund och botten var det ett nytt utanförskap som var på väg att konstrueras. (Molin et al. 2010:25-26)

Det nya utanförskapsproblemet kunde exempelvis innebära att läraren, i en klass där en elev med funktionshinder hade integrerats, kunde säga: " Jag har 25 elever i min klass, och en som är integrerad!" Då har utanförskapet fått ett nytt ansikte. Den 26:e eleven är visserligen fysiskt en del av klassen, men samtidigt har hon eller han fått rollen som annorlunda, med följderna att den kommer att hänga med även i andra sammanhang. Denna nya typ av exklusion som här framträder kan kallas stämplingsproblemet. Begreppet inkludering betonar att utanförskapsproblemet kan finnas i den kontext där exempelvis en person med funktionshinder blivit en del. Den viktigaste frågan blir då inte om en person är integrerad eller inte, utan om kontexten är inkluderande eller exkluderande. Fokus flyttas således från den individ som har integrerats till den kontext där integreringen äger rum och vilket fysiskt, mentalt och socialt utrymme som kontexten erbjuder de olika parterna som finns där. (Molin et al. 2010:26-27) I citatet i kapitel 1 förstärkte professionella Olivers uppfattning att han inte kan bli anställd, att han väljs bort. När det gäller barn är det vanligt att de får vara i samma miljö som andra barn till exempel på

daghemmet. Men som den nyare formen av utanförskap är det inte alls säkert att verksamheten på daghemmet är inkluderande. Kontexten kan vara exkluderande även om barnet befinner sig i samma rum som de andra. Att undersöka diskursen är ett sätt att synliggöra kontexten, och det är därför jag gör detta examensarbete.

2 TIDIGARE FORSKNING

Som tidigare forskning har jag fem forskningar, av vilka två är från EBSCO databas Academic Search Elite och tre från Google Scholar.

2.1 Forskning om det specifika i de professionellas diskurs gällande funktionshinder

Jag har sökt på Google scholar databas med sökorden diskurssi (diskurs) och vammaisuus (funktionshinder). Artiklarna är från 2003 eller senare. Jag fick 498 träffar och valde Tanja Vehkakoskis doktorsavhandling *Leimattu lapsuus? : vammaisuuden rakentuminen ammattilaisten puheessa ja teksteissä*. Vehkakoskis forskning från 2006 gäller hur professionella talar om barn med funktionshinder. Forskningen är relevant eftersom den beskriver diskurser i vårt eget samhälle. Enligt Vehkakoski blir diagnosen ofta det som dominerar när professionella beskriver barnet. Det finns starka önskemål att barnet ska kunna bete sig, göra saker och lära sig på ett förväntat sätt. Informationen om vad barnet kan används som grund för besluten om barnet får vara med i gruppen eller höra till normal undervisning. Ofta beskrivs enbart färdigheterna och bristerna, inte barnets person. Informationen om barnet blir lätt splittrad när olika människor som arbetar med barnet beskriver bara en aspekt i barnet. De professionella talade negativt främst då när de beskrev barnets förhållande till sina föräldrar eller andra vuxna. Man kunde enligt Vehkakoski (2006) normalisera sättet att tala genom att se barnet som en människa som har känslor och som bör få vara en aktör i sitt liv: Då blev beskrivningen av barnet sådan att den liknade vilket alldeles vanligt barn som helst. Att tala mångsidigt är enligt Vehkakoski (2006) viktigt eftersom professionella hör till omgivningen och kulturen som medverkar till att skapa föräldrarnas syn på barnet och barnets självkänsla.

Med sökorden *diskurssi* (diskurs) och *vammaisuus* (funktionshinder) hittade jag även Marjo-Riitta Reinikainens doktorsavhandling *Vammaisuuden sukupuolittuneet ja sortavat diskurssit: yhteiskunnallisdiskursiivinen näkökulma vammaisuuteen* från 2007 behandlar som rubriken säger även genus. Forskningen gäller vanligt, vardagligt tal, men den är skriven för att ifrågasätta det professionella sättet att tala om funktionshindrade som människor utan kön. Professionella bör enligt forskaren vara medvetna om attityder i sitt samhälle och sin kultur. Reinikainen lät icke funktionshindrade skriva en påhittad historia om en kvinna och en man med funktionshinder. Hon forskade även i biografier av kvinnor med funktionshinder. Enligt Reinikainen (2007) beskrivs männen ofta som personer som antas ha positiva egenskaper och som har starka sidor och har uppnått något. När det gäller kvinnor beskrivs däremot brister och deras svårigheter ”att anpassa sig”. Det viktiga är enligt Reinikainen (2007) inte vad man säger utan vad det kan leda till: Mannen får ta rollen som en man, och man ser hinder i miljön och attityder, kvinnan däremot hör till *De Andra*, vilket kvinnorna i undersökningen själva beskrev som att normerna för dem inte var lika. Det gällde enligt Reinikainen (2007) speciellt arbetslivet, moderskap och utseende. I sin avhandling uppmanar Reinikainen (2007) professionella att reflektera över sitt språk och det professionella ”neutrala” sättet att tala om båda könen.

2.2 Forskning om diskurs vid inklusion

Från Google Scholar med sökorden som jag nämnde i kapitel 2.1 valde jag en tredje forskning. Hanna Alastalos pro gradu examen *Erilainen lapsi päivähoitohenkilöstön puheissa: diskurssianalyttinen tutkimus inklusiiokehittämishankkeen alussa* från 2009 är en forskning om hur personalen på daghemmet talar om barn med speciella behov i början av ett inklusionsprojekt. Hon bandade diskussioner, analyserade och valde ut en del av dem. Inställningen till barnet varierade mycket och hon identifierade fem olika diskurser. Problemdiskursen såg barnet med funktionshinder som problemet. Den diskursen betonade brister eller avvikelser i barnet, inte miljöns betydelse. Utvecklingsdiskursen betydde i hennes arbete att man ville utveckla arbetssätten och var positivt inställd till inklusion. Man såg fram emot förändringar. Med stöddiskursen menades att barnets behov av stöd ansågs vara i strid med inklusionsmålen. I subjektdiskursen

sågs barnen som jämlika oberoende av deras individuella egenskaper. Med förändringsdiskurs menades att inställningen till barnet varierar och arbetet med förändringen är på hälft. Enligt Alatalo gäller diskursen endast ett ställe, just vid den tidpunkten, den är alltså kontextuell. Alatalo (2009) ser diskursanalyser som ett sätt att undersöka förändringar i samhället och institutioner, eftersom förändringarna uttrycks i diskurser.

2.3 Forskning om diskurser som influeras av bioetik

Med sökorden ethics, discourse, disability fick jag 53 träffar och valde artikeln *Tragedy and catastrophe: contentious discourse of ethics and disability* av J. Clapton. Artikeln är från Journal of disability Research. Clapton nämner förutom tragedidiskursen även katastrofdiskursen enligt vilken funktionshindret inte enbart är en personlig tragedi, utan en börda för samhället. I båda diskurserna ses människan med utvecklingsstörning som en person som hör till De Andra, vars liv inte är värt att leva och som vi inte vill ha med. Idealet är den oberoende och självständiga människan med god ekonomi. Diskurserna leder enligt Clapton till en bioetik, och i praktiken till exklusion och marginalisering av funktionshindrade i samhället. Som en motrörelse finns beskrivningar på livsberikande erfarenheter och tillåtande relationer. Utan att romantisera eller förneka att en del relationer är kaotiska, så finns beskrivningar på lycka bland funktionshindrade och dem som "blomstrar". Enligt Clapton (2003) bör man fråga sig om etiken i diskurserna är bristfällig istället för människan med funktionshinder.

2.4 Forskning om diskurs och föräldrarnas välmående

Med sökorden discourse analyses, mental retardation fick jag 10 träffar och valde artikeln *Expectations and reactions to disability and normality experienced by parents of children with intellectual disability in Sweden* av skriven av M. Broberg i publikationen Child: Care, health and development vol 27. i augusti 2010. Artikeln är relevant eftersom Broberg forskar i hur diskurser kan påverka familjen. Forskningen har tidigare varit fokuserad på hur föräldrarna har *anpassat sig* till barnets funktionshinder, medan man inte har forskat i hur omgivningens negativa attityder till funktionshinder påverkar familjen. Syftet med Brobergs forskning var att få information om vilka förväntningar och fördomar föräldrarna har mött i sin vardag i Sverige när det gäller funktionshinder.

Broberg nämner tragedidiskursen, i vilken föräldrarna förväntas att känna främst sorg och förlust över att deras barn . Är föräldrarna missanpassade om de inte medger att de har sådana känslor? Enligt Broberg är det inte så, utan tvärtom kunde förväntningen att man är ett offer leda till att man defacto blir det. Enligt forskningen ger tragedidiskursen föräldrarna möjlighet att dela sina erfarenheter med andra och bearbeta dem, men samtidigt en negativ syn på sin egen familj. Broberg (2010:415-416) ställde även frågan om tragedin egentligen är att barnets liv inte är värt att leva, eller om föräldrarnas liv med barnet inte är värt att leva? En annan diskurs är den kliniska blicken (Broberg 2010:414), där föräldrarna eller barnet blir objekt som experterna övervakar. Man beskrev det även som att ”bli avklädd offentligt”. Broberg (2010:416) underströk att miljö och diskurser i hög grad påverkar föräldrarnas välmående.

3 TEORETISK REFERENSRAM

I detta kapitel finns en socialpedagogisk referensram som jag utgår från när jag analyserar resultatet för min studie. Eftersom forskningsfrågan gäller diskurser finns ett kapitel med olika synpunkter på diskurs. Funktionshinder, inklusion och exklusion beskrivs som en del av socialpedagogik i det första kapitlet.

3.1 Funktionshinder och miljö

Detta kapitel handlar om hur den omgivande miljön definierar vad som är normalt och om hur människor kan förhålla sig på olika sätt till funktionshinder. Här beskrivs socialpedagogikens syn på funktionshinder som miljörelaterat.

3.1.1 Vad är normalt?

Man kan definiera normalitet på tre sätt (Tideman i Gustavsson red 2010:120) kan man definiera normalitet på tre sätt: Med statistisk normalitet menas det vanliga och genomsnittliga. Ett annat sätt att betrakta normalitet utgår från värderingar om vad som är normalt i ett samhälle under en viss tid, vilket kallas normativ normalitet. Det tredje sättet innebär att normal är frisk, det vill säga inte sjuk eller på något sätt avvikande. Det kallas individuell eller medicinsk normalitet. Hur man ser på normalitet påverkar arbets-

sätt: Den första typen av normaliseringsarbete gäller vad som är genomsnittligt och gör det möjligt för individer att leva normalt oavsett om de har funktionshinder eller inte, är sjuka eller friska. Individen är inte den som ska förändras, utan levnadsvillkoren, miljön och omständigheterna ska vara så vanliga som möjligt. Den andra typen av normalitet utgår från en strävan att uppnå det som är föredömligt eller önskvärt i det omgivande samhället, till exempel hög intellektuell förmåga. Den medicinska synsättet på normalitet utgår från att individen är onormal på något sätt och genom normaliseringsåtgärder ska bli mera normal eller bete sig mera normalt. (Tideman i Gustavsson red 2010: 120) Numera finns kritik mot uppfattningen att man bör sträva efter den statistiska normaliteten för människor som inte är statistiskt normala. (Tideman i Gustavsson red 2010:125, Madsen 2010:128) Madsen skriver dessutom (2010:128) att det "vanliga" livet innefattar även social kontroll och exkluderande mekanismer, och att det därför inte bör vara en absolut målsättning i socialpedagogiken. Att känna till olika sätt att definiera normalitet är väsentligt, eftersom de kan medverka till att inklusion eller exklusion.

När det gäller barn och förhållandet till pedagoger nämner Madsen (2010:107) det kompetenta barnet: "De normalitetsförväntningar som barnet möter, är pedagogernas föreställningar om det kompetenta barnet. Det är föreställningen som bygger på en rad mer eller mindre medvetna antaganden om vad det enskilda barnet ska kunna leva upp till i bestämda sociala situationer" (Madsen 2010:107)

3.1.2 Miljörelaterat funktionshinder

Om en viss grupp människor har låg status i ett samhälle på grund av till exempel kön, ras ålder eller funktionshinder kan det leda till fördomar och diskriminering. Därför bör man som professionell noga överväga både vad man gör och hur man talar om klienter och dem som arbetar med dem. (Trevithick 2012:15) Inom socialpedagogiken visar man av tradition särskilt intresse för utanförskap och underordning, ofta kopplat till vad som anses normalt eller avvikande. Avvikelser som till exempel missbruk eller kriminalitet kan beskrivas som a-socialitet, som om människor har misslyckats med hela eller delar av det sociala lärandet. I vår tids socialpedagogiska perspektiv har man vänt upp och ner på perspektivet: Man intresserar sig inte längre enbart för hurdana avvikarna är och vad

som skiljer dem från det “normala”, utan istället söker man svar på hur normalitet, avvikelser, delaktighet och utanförskap konstrueras av miljön. Man undersöker de komplexa socialisationsprocesser som pågår i ett samhälle. Funktionshinder är ett annat exempel där man intresserar sig för det miljörelaterade perspektivet. I Skandinavien har man länge talat om sambandet mellan miljön och avser då att en funktionsnedsättning blir ett “handikapp” när det underkastas vissa sociala och kulturella villkor. För att förstå funktionshinder måste man således både beakta individens förutsättningar och hur omgivningen ställer krav eller erbjuder stöd. Tidigare sågs funktionshinder som ett en obestridlig underliggande skada eller brist. (Molin 2010:10-11)

Om klienten med funktionshinder inte kan kommunicera kan man göra klienten hörd genom att den i personalen som känner klienten bäst svarar å klientens vägnar när en kollega intervjuar honom. Intervjun videofilmas av en tredje kollega och alla tre skapar tillsammans en plan som har kommit till i en särskild, pedagogiskt arrangerad gemenskap. Denna relation visar hur nödvändigt det är att det finns en etisk förankring av den socialpedagogiska verksamheten. (Madsen 2010:253))” Ett sätt att definiera delaktighet för personer med funktionshinder är att ta utgångspunkt i dem genomsnittliga medborgarens levnadsvillkor, i det som är befolkningens villkor” (Tidemann i Gustavsson 2010:123). Etiken i socialpedagogiken frågar för vems skull vardagen är inrättad just på detta sätt. Känner de som reglerna berör till de värderingar som ligger till grund för de professionella normer som reglerar deras vardagsliv? (Madsen 2006:261-262)

3.1.3 Socialpedagogik: Inkluderande och exkluderande miljöer

Det finns ingen enskild, gemensam definition på vad socialpedagogik är. Termer som delaktighet, samhälle, demokrati, inklusion och lärande är centrala i socialpedagogiken. (Eriksson 2010:7) Kurki och Nivala beskriver socialpedagogiken som en samhällsvetenskap som kombinerar både sociala och pedagogiska element. Den ena inriktningen är socialpedagogikens uppgift att stöda social fostran, vilket hjälper människan att växa upp i samhället och att kunna umgås med andra inom samhället. Den andra inriktningen är att stöda vardagen för de utstötta. (Kurki & Nivala 2006:11–12) Socialpedagogiken är bunden till det praktiska arbetet. Man kan se det som styrka att den anpassar sig till samhället och målgruppen, vilket betyder att socialpedagogik är något som sker bundet

till en situation (Eriksson 2010:7-8). Enligt Hämäläinen & Kurki kan en socialpedagogisk orientering tillämpas i allt sådant arbete med människor, där man möter livskriser och därpåföljande sociala problem, eller där det finns möjlighet att förhindra social utslagning genom pedagogiska åtgärder. (Hämäläinen & Kurki 1997:20) Enligt Eriksson är empowerment ett viktigt begrepp inom socialpedagogiken och innebär att individen bör ges personlig integritet och hjälp till självhjälp oberoende av fysiska funktionshinder eller andra svårigheter. Reflektion är likaså en viktig del av socialpedagogiken. Genom att ifrågasätta "fakta" kan man se olika fenomen från ett nytt perspektiv.

I det socialpedagogiska arbetet finns det en stor medvetenhet om att pedagogen inte på förhand kan veta vad som är den andres bästa. Genom att ha brukarperspektivet kan man ge uttryck för den medvetenheten. Det innebär att man bör föra en dialog med klienten om vilket stöd och vilken hjälp som är bäst för klienten, och att man undviker att utgå från att det är något som man känner till på förhand. Samtalets syfte är inte att skaffa en mängd information om den andra, så att man som professionell kan fatta rätt beslut om den andres liv. Uppgiften är istället att inte undvika det kanske spända mötet mellan två parter som har olika avsikter och intressen. Det är yrkesmänniskan som med hjälp av sin kunskap har huvudansvaret för att detta samarbetet byggs på etisk värdegrund. Många typer av moraluppfattningar existerar sida vid sida och ingen av dem kan kräva att få vara mera sann eller riktig än andra. Om ingen på förhand *har* rätt, så har alla i princip möjlighet att *få* rätt. (Madsen 2010:262-263)

Inklusion kan förklaras som social delaktighet och exklusion som utanförskap. Exklusion betyder inte nödvändigtvis att man är i ett annat rum, utan sammanhanget kan vara exkluderande även om man är närvarande. (Gustavsson red 2010: 20) Inklusion är inte samma sak som integrering: Vid integrering skulle individen anpassa sig till miljön. Det var tidigare frågan om ett krav på assimilation, att sammansmälta med miljön och dess normer. Som mål för inklusion kan man däremot ha diversitet, det vill säga social mångfald, och att skapa möjligheter för allas sociala deltagande. (Madsen 2010:136, 178)

Människans självkänsla kan kränkas när hans eller hennes ansträngningar inte ses som värdefulla för andra. Socialt utanförskap, med andra ord exklusion, blir då en något som försvagar människans självkänsla. När de personliga insatserna inte uppskattas av en

gemenskap, förödmjukas personen genom att betraktas som värdelös, vilket ger erfarenheter av förakt och ringaktning. (Madsen 2010: 238-239)

3.2 Diskursteorier

Michel Foucaults begrepp diskurs utgår från att man i varje samhälle styrs av tanke-
mönster och av ramar som reglerar hur vi beter oss och hur vi ser på det som händer
omkring oss. (Johannesen & Sandvik 2010: 48) Det finns även andra sätt att definiera
diskurs, men denna definition kan tillämpas även i arbetslivet.

3.2.1 Diskurs och makt

Med diskursanalys avses att man behandlar ett brett spektrum av språkligt och icke-
språkligt material- tal, rapporter, intervjuer, politiska beslut, ideér, och till och med or-
ganisationer och institutioner- som "texter" eller "skrifter som gör det möjligt för sub-
jekten att uppleva världen av objekt, ord och praktiker. Vid konstruktion av diskurs
handlar det om makt och om en strukturering av relationerna mellan olika agenter. En-
ligt Michael Howarth (2007:17-18,21) ger diskursteori en användbar jämförelse mellan
språkliga och sociala system omkring oss och erbjuder därmed ett kraftfullt medel för
social och politisk analys.

Diskursanalys skiljer sig från samtalsanalys genom att diskursanalys också kan tilläm-
pas på text och därmed är en mer flexibel metod än samtalsanalysen (Bryman
2010:474).

Michel Foucault beskriver en form av makt som inte är något som en person eller grupp
avsiktligt utövar mot någon annan. Det behöver inte finnas en härskare, en dominerande
klass eller en illasinnad medmänniska. Makten skapas istället indirekt genom rådande
strukturer för hur man organiserar kunskap och vetande, det vill säga diskursen. Dis-
kursen utvecklas och lever vidare i språket av människor med sina delvis sammanfal-
lande gruppsyften och intressen. Maktens praktik kommer därför sällan att vara baserad
på någon enskild persons maktbegär. Den kommer att utövas blint av dem som vävs in i
diskursens ordning. (Molin 2010:35-36, Madsen 2001:74-75) Den kritiska diskursana-

lysen betonar däremot maktpositioner, makten "bakom" diskursen. Då har till exempel klasskillnader, genus och professionen betydelse i ett samhälleligt normsystem. Det kan finnas maktkamper i språket. (Lutz 2009:53) Kritisk diskursanalys betonar den roll som språket har som en maktfaktor med kopplingar till ideologi och sociokulturell förändring (Bryman 2011:483-484).

I samtal med föräldrar har pedagogerna ansvaret för hur processen går till, det vill säga för tonen, atmosfären och stämningen i samtalet. Skälet till detta är att relationen också här är ojämlik, med pedagogen som den med större makt. Detta motsvarar inte alltid personalens upplevelse av situationen där föräldrarna ofta kan verka mäktiga, och det är få pedagoger som brukar tänka på makt som något som hör samman med deras arbete och position. Inte desto mindre innebär det verklig makt i att vara anställd i ett offentligt system och representera en institution inför en enskild medborgare, vare sig man är medveten om makten, använder eller missbrukar den. (Juul & Jensen 2010: 188) Johannesen & Sandvik framhåller att de inte placerar sig själva utanför diskurser när de undersöker dem utan att de som alla andra är invävda och väver sig in i diskurser. Men genom att lyfta fram diskurser vill de ta ansvar och försöka försvara klienten. De vill även störa rådande tänkade för att möjligen se andra perspektiv eller se tidigare synpunkter på nya sätt. (Johannesen & Sandvik 2010:15) Enligt Nordin Hultman (2005) är barnen inte på ett speciellt sätt, utan de blir på ett speciellt sätt i förhållande till de normer som finns i de olika sammanhang där de är med. Pedagogisk praktik, hur den planeras och genomförs, skapar det ett barn är. (Nordin-Hultman 2005 i Johansson 2012:14) Att se barnet som "onaturligt" kan vara socialt exkluderande även om barnet befinner sig i samma rum, och det kan påverka barnets självbild

3.2.2 Diskurser i socialpedagogiskt arbete

Diskurser i socialpedagogiskt arbete speglar inte verkligheten, utan de speglar hur vi "skapar" klienten. Janne Hedegaard Hansen nämner två viktiga diskurser: Sårbarhetsdiskursen och resursdiskursen. I sårbarhetsdiskursen ses klienterna som sårbara, sjuka eller människor i nöd. Meningen är att frigöra dem från ansvaret att själva förändra sitt liv. Relationsarbetet knyts till att ge förståelse och omsorg, tålmod och inlevelseförmåga. Professionella fokuserar på nuet och ser det som respekt och värdighet att de ac-

cepterar det tar lång tid för klienten att ändra sitt liv, om det någonsin är möjligt. Begränsningen med sårbarhetsdiskursen är att man utesluter aktivering, krav, plikt, ansvar, självförsörjande, utveckling och normalisering. Sårbarhetsdiskursen kan kritiseras för att den leder till en samhällelig exklusion då man inte kan leva upp till förväntningar. I resursdiskursen utgår personalen däremot från att alla människor har styrkor. I resursdiskursen utgår man från att alla kan göra något och klienter behöver hjälp med att hitta vad de vill göra. Därför är det meningsfullt att erbjuda aktiviteter. I dialogen fokuseras på klientens planer, och genom aktiviteterna förstärks kontakten till klienten. Till skillnad från sårbarhetsdiskursen fokuserar man inte på problem, utan på en positiv och konstruktiv process. I aktiviteterna visar man tålmod, förståelse och uttrycker social rymlighet. Liksom i sårbarhetsdiskursen är avsikten att möta klienten med respekt och värdighet. Klienten har kanske upplevt många misslyckanden och skall finna den positiva sidan av sig själv. Man beskyddar inte klienten från krav på aktivering, men nog mot misslyckanden genom att tålmodigt vänta på att den motviljan till aktiviteter ska avta. Resursdiskursen tar avstånd till en politisk diskurs som kräver att alla måste försörja sig själva. Målet är istället livskvalitet. Det är en stor skillnad om man utövar sårbarhets- eller resursdiskursen i sitt yrke, men enligt Hedegaard Hansen kan man ändå arbeta professionellt och socialpedagogiskt med båda. Yrkeskunskapen förutsätter då att man binder de båda diskurserna till social rymlighet och relationer (Hedegaard Hansen 2007:85-110,114), vilket illustreras i tabell 1.

Relationer i aktiviteterna kunde även beskrivas som delaktighet i en gemenskap. Här har Hedegaard Hansen samma syn på vad som är central i socialpedagogiken som Eriksson: en stödande roll som kommer från jämlikhetsperspektivet med tanke på över- och underordnade, inklusion, exklusion och delaktighet (Eriksson 2010: 10-13,42).

Tabell 1. Socialpedagogisk diskurs utgående från Hedegaard Hansen 2009

Diskurs	Sårbarhetsdiskurs	Värdegrund: <i>Diskurs i socialpedagogiskt arbete</i>	Resursdiskurs
Syn på brukaren	Sårbara	<i>Våra medmänniskor</i> ←---→	Har resurser/styrkor
Problemförståelse	Kan inte leva upp till krav och plikter	<i>Exklusion</i> ←---→	Har förlorat förtroendet för andra och självförtroendet
Strategier	Beskydda mot krav och plikter	<i>Relationer och socialrymlighet</i> ←-----→	Motivation och deltagande
Mål	Relationer	<i>Förbättrad livssituation</i> ←-----→	Livskvalitet

3.2.3 Att skapa klienten

När professionella möter klienten finns det i allmänhet en ideologi om individualisering. Det innebär att varje person och familj har en unik situation, och stödåtgärderna bör anpassas till dem. Man utgår från rätten att vara individuell, som är central i västerländsk demokrati. Familjecentrering betyder dessutom att familjen ska vara "partner" i skapandet av servicen, vilket ytterligare för fram klienternas rätt att påverka servicen och sin situation. (Larsson i Gustavsson red 2010:169) Å andra sidan har en institution som till exempel en habiliteringsenhet eller ett daghem en konstruktion av klienten: Redan före klienten har kommit finns en skiss av familjen eller klienten, en beredskap i organisationen, som sedan konkretiseras när familjen eller klienten kommer till platsen. (Börjesson 2008:242, Larsson i Gustavsson red 2010:169) Att vara förberedd på detta sätt är

ändamålsenligt för organisationen, men det leder till en motstridighet. Man vill bemöta klienten som en unik person eller familj, men samtidigt har man "ett färdigt paket" i institutionen. När klienten kommer finns ett manus som inte är individuellt. Vid sidan om det personliga finns en institutionell ordning, då organisationen har "skapat klienten." Klienten kan då uppleva att han eller hon måste avstå från sin egen identitet, och att det är ett villkor för delaktighet. (Larsson i Gustavsson red 2010: 168-169, 171)

3.3 Sammandrag

I organisationer finns en färdig föreställning om klienten redan före klienten har kommit. Man har till exempel en föreställning av ett vanligt, "kompetent" barn eller så har man ett "färdigt paket" för en klient med ett visst funktionshinder. Även om man vill och bör möta klienten individuellt, så har man redan "skapat klienten" före han eller hon kommer. Ibland leder till en identitet som medför utanförskap, det vill säga exklusion. Att undersöka hur personalen talar och skriver, deras diskurs, är ett sätt att få fram hur de har "konstruerat" klienten och om det kan tolkas som exkluderande. Det ingår en viss makt i diskursen.

Vad som är normalt eller inte är beroende av omgivningens normer. Även funktionshinder blir mindre begränsande om miljön, till exempel ett daghem eller ett boende stöder och inkluderar, och är på så sätt miljörelaterat. Den sociala rymligheten avgör hur väl miljön tolererar social mångfald. Mångfald och delaktighet kan ses som målet för inklusion. Ett sätt att få fram omgivningens normer och sociala rymlighet är att undersöka hur människor talar och skriver om funktionshinder, deras diskurs. Om diskursen är socialpedagogisk förutsätter det att den är bunden till socialpedagogisk värdegrund: Klienten bör bemötas som en medmänniska, med respekt, erbjudas inklusion och delaktighet, och en förbättrad livskvalitet som mål.

4 METOD

För att studera de forskningsfrågor som nämns i kapitel 1.1 gör jag en litteraturstudie. Detta kapitel beskriver metodval, studiens inkluderingskriterier och begränsningar samt etiska överväganden.

4.1 Litteraturstudie

En litteraturstudie är en detaljerad och omfattande studie av vetenskapliga artiklar kring ett specifikt tema. En av fördelarna med litteraturstudie är möjligheten att få en helhetsbild av den kunskap som finns inom ett område. Litteraturstudien möjliggör även en kritisk inblick inom ett visst område för att visa behovet av mer forskning. Genom litteraturstudier kan man få en bättre helhetsbild av olika situationer. (Aveyard 2007:11)

En systematisk litteraturstudie är den mest detaljerade formen av litteraturstudie, där man redogör för allt som man har hittat om ett visst, avgränsat ämne. Litteraturstudien bör vara välgjord och ha en systematisk arbetsgång. (Aveyard 2007:11) I denna studie är det inte möjligt att göra en systematisk litteraturstudie av två skäl: En del av artiklarna som kom upp i sökningarna var inte tillgängliga och av de tillgängliga artiklarna har en stor del blivit exkluderade från studien manuellt enligt de exkluderingskriterier som nämns i kapitel 4.2. Sökning och granskning har trots det skett noggrant och på ett systematiskt sätt. Enligt Forsberg & Wengström (2008:29-30) kan en allmän litteraturstudie beskrivas en litteraturöversikt, litteraturgenomgång eller forskningsöversikt, och eftersom detta arbete mest hänvisar till forskningsrapporter kan man kalla det en forskningsöversikt, även om den inte är heltäckande.

Vanligtvis har studenter kännedom om några få referenser då de inleder ett projekt för att söka litteratur och de brukar ha fått tips om dem på olika kurser eller i läroböcker. När de väl får tag på referenser kan litteraturförteckningen i dessa ge en mängd relevanta böcker och artiklar. En litteratursökning bygger främst på en noggrann genomgång av böcker, tidskrifter och rapporter. Efter att ha identifierat ett fåtal nyckelbegrepp som bidrar till avgränsa det forskningsområdet som studenten har valt, kan man göra sökningar i olika databaser över publicerade verk som beskriver vad som redan har forskats på området. (Bryman 2011: 112-113)

4.2 Urvalskriterier och litteratursökning

I urvalsprocessen där man väljer studier är stegen följande: 1) att identifiera intresseområdet och definiera sökord 2) att bestämma kriterier, som tidsperiod och språk för de studier som ska väljas 3) att genomföra sökning i olika databaser, att söka på egen hand efter icke-publicerade artiklar 4) att välja relevanta titlar och läsa abstrakten, a göra ur-

val, att läsa artiklar i sin helhet samt att göra en kvalitetsvärdering. (Forsberg & Wengström 2008:90)

Inkluderingskriterierna i studien är: Artiklarna ska gälla funktionshinder och diskurs, artiklarna är skrivna 2003 eller senare, artiklarna är vetenskapligt granskade och artiklarna behandlar det sociala området. Exkluderingskriterier i studien är följande: Artiklarna beskriver klienternas eller andra parter diskurs, inte personalens. Artiklarna beskriver endast allmänhetens diskurs, inte professionellas. Artiklarna är från en annan kultur än den västerländska, vilket försvårar tolkningen av diskursen och skulle förutsätta studier om kulturella skillnader. Diskurser som artiklarna beskriver är inte i arbete, utan till exempel dagstidningar eller youtube. Artiklarna gäller fenomen som inte finns eller är ovanliga i Finland, till exempel personalens uniformer i socialt arbete. Artiklarna är avgiftsbelagda och inte fritt tillgängliga för studenter.

Då man gör en litteraturstudie bör man skriftligt motivera vilka vetenskapliga artiklar man har valt av de artiklar som hittades. Databaserna, sökorden och frågeställningarna som använts i forskningen bör redovisas. Också år för när artiklarna blivit publicerade samt avgränsningar inom området bör vara inkluderade. (Forsberg & Wengström 2008: 88) Jag redovisar de valda artiklarna i tabell 2.

De böcker som har tagits med i detta arbete hittades inte i sökningar, utan de är till exempel böcker om socialpedagogik. Jag har manuellt sökt innehåll eller kapitel om diskurser i dem. Böckerna är från 2003 eller senare, med undantag för Bent Madsens bok från 2001 och Hämläinen & Kurkis bok från 1997. De äldre böckerna har tagits med för att de har relevant teori, och de nämns endast i den teoretiska referensramen.

Jag har använt sökorden young people & mental retardation & future, ethical practice & intellectual disability, diskurs & handikapp & förskolan, konstruktionen av det avvikande förskolebarnet, förskola & diskursanalys & funktionshinder, discourse & problems & disability, diskurssi & vammaisuus, normalitet och avvikelse i förskolans diskurs. Observera att förskolan i Sverige betyder detsamma som daghem för barn i åldern 1-5 år i Finland. En del av artiklarna hittades på nytt när jag bytte sökord, och finns därför i flera av de dokumenterade sökningarna, men de valdes bara en gång.

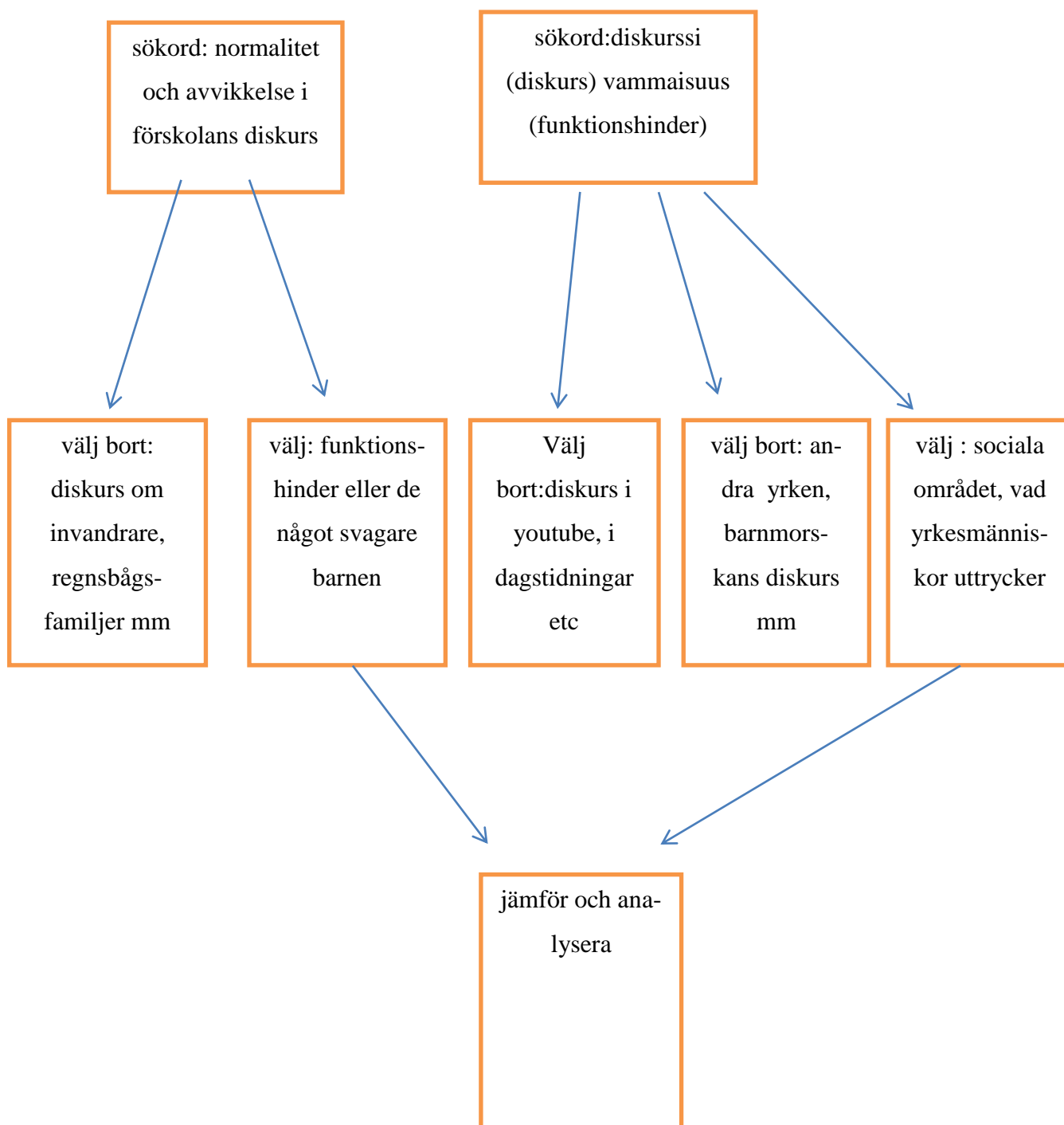
Jag började med att söka i EBSCO Academic Search Elite i februari 2013. Med sökorden young people & mental retardation & future. Jag fick 29 träffar 6.2.2013 och valde artikeln Constructing Adulthood i Discussions About the Futures of Young People with Moderate-Profound Intellectual Disabilities av Murphy & al. Jag fortsatte med att söka med orden ethical practice & intellectual disability och fick åtta träffar. Jag valde en, What informs ethical practice in intellectual disability services av Wilson & al. På sommaren fortsatte jag med sökningar i Google Scholar. Med sökorden diskurs & handikapp & förskolan fick jag 646 artiklar den 15.7.2013, men största delen var inte relevanta. Jag valde två, Förskolan som normaliseringspraktik av Ann-Marie Markström och Kategorisering av barn i förskoleåldern av Kristian Lutz. Med sökorden diskurssi & vammaisuus fick jag 519 träffar och valde Piritta Huttunens Miten sosiaalityöntekijät rakentavat vaikeavammaisuutta? Diskurssianalyysi sosiaalityöntekijöiden vammaispäätöksistä. 19.8 2013 sökte jag åter i Google Scholar med sökorden Konstruktionen av det avvikande förskolebarnet och av 608 träffar hittade jag två, Konstruktionen av det avvikande förskolebarnet av Kristian Lutz och Konstruktionen av det avvikande förskolebarnet, en kritisk fallstudie angående utvecklingsbedömningar av yngre barn, av Ann-Marie Markström. 19.8.2013 sökte jag även i EBSCO databas med sökorden discourse & problems & disability. Av 132 träffar hittade jag Susan Shaws artikel Problems, problems! You are such a problem.

Den 12.9.2013 sökte jag i Google Scholar med sökorden förskola & diskursanalys & funktionshinder och av 678 träffar hittade jag Mia Kylli-Perssons De något svagare barnen, en diskursanalys om diagnos-och bedömningsmaterial i förskolan.

Den 19.10 2013 sökte jag i Google Scholar med sökorden normalitet och avvikelse i förskolans diskurs. Av 540 artiklar valde jag först fyra, men senare lämnade jag ändå bort en eftersom innehållet inte behandlade funktionshinder. Kvar blev tre: Den första är Cecilia Johanssons Den meningsbärande diagnosen, den andra Martina Ladekrans Alla är inte stöpta i samma form – en studie om förskolepedagogens vision om en förskola för alla, och den tredje är Ann-Li Fasths avhandling Skapar dokumentationen barnet eller skapar barnet dokumentationen, en kvalitativ studie gällande pedagogers resonemang om dokumentationsarbete i förskolan Allt som allt valde jag 12 artiklar i mina sökningar.

Det var viktigt för analysen att diskursen är förankrad i arbetslivet. Jag strävade till att hitta diskurser som uttrycker värdegrunden hos yrkesmänniskor. I sökningarna krävdes inte att personalen består av socionomer eller har studerat socialpedagogik, eftersom personalens bakgrund varierar även i verkligheten. Jag valde bort artiklar enligt de exklusionskriterier som beskrivs i det föregående kapitlet. Jag avstod från diskurser som gällde annat än funktionshinder. Barnen som är på gränsen till funktionshinder, "de något svagare barnen" har däremot inkluderats i studien. När jag valde artiklar strävade jag till att hitta en eller flera diskurser. Miljön i de valda artiklarna är på det sociala området, inte till exempel från sjukhusmiljön. Diskurserna som gäller barn är främst från dagvården. Artiklarna behandlar diskursen även i skriftligt material, vilket är viktigt att ta med i analysen. I artiklarna om vuxna är det lite oklart vilken ålder klienterna har, men jag har i avgränsningen lyft fram att jag inte har en tydlig åldersgräns för unga vuxna. De diskurser jag har valt är relevanta då unga flyttar hemifrån: diskurs om att bli vuxen eller inte bli det, diskurs hos personal på boendet dit man flyttar och hos de socialarbetare som ordnar nödvändig social service när man har flyttat. De diskurserna kan avspegla den verklighet som unga och deras anhöriga möter då unga flyttar hemifrån.

Tabell 2 Exempel på urvalsprocessen.

4.3 Bearbetning av data

I en innehållsanalys bör man dela in materialet i några kategorier som tar upp de viktigaste delarna av problemområdet. Det handlar om att leta upp vilka teman som är viktiga och med hjälp av kategorierna skapa struktur i texten. Med hjälp av kategorier kan man säga att några typer av data liknar varandra om de behandlar samma frågor eller att data skiljer sig från varandra då de behandlar olika frågor. Kategorisering innebär en förenklad version av stora mängder komplicerad data. Senare i analysen kan man visa de olika kategorierna istället för att ta fram hela datamassan. Kategorisering är ett instrument för att kunna jämföra texter som hittats i sökningarna från olika källor. (Jakobson 2007: 139-140) Jag har delat in materialet i olika kapitel utgående från innehållet.

4.4 Etiska överväganden

I en litteraturstudie är det etiskt ohållbart att lämna bort de artiklar som inte stöder egna åsikter eller hypoteser, och man bör redovisa för alla artiklar som ingår i studien. Frågorna ställs till litteraturen och inte till den som utför studien. (Forsberg & Wengström 2008:77-78) Alla artiklar på databaserna var inte tillgängliga utan avgift och har därför utelämnats, vilket kan påverka resultatet.

"I litteraturgenomgång bör man undvika plagiat, och därför alltid försöka uttrycka sina idéer med sina egna ord och sitt eget språkbruk och tydligt ange när man lånat någon idé eller synpunkt."(Bryman 2011: 124)

5 RESULTATREDOVISNING

I detta kapitel har jag delat upp diskurserna i olika kategorier för att göra materialet överskådligt.

5.1 Utvecklingsdiskursen

Utvecklingsdiskursen utgår från den utvecklingsnivå som barn i genomsnitt har i en viss ålder. Diskursen är det vanligaste sättet att beskriva barnet bland pedagoger och i habili-

teringen. Barnet som utvecklas på ett avvikande sätt får antingen identiteten som personen som har för lite av något, till exempel då någon färdighet saknas, eller som en person som har för mycket av något till exempel då barnet inte anpassar sig väl. Barnets färdigheter lösgörs från personen och man säger till exempel "finmotoriken lyckas väl", så att barnet inte ses som ett subjekt i sitt liv, utan man beskriver en prestation. Föräldrarnas beskrivning av barnet är objektivt vardagsspråk som lämnas i bakgrunden som mindre viktigt, medan de professionellas språk ses som expertens sätt att uttrycka saken. (Määttä & Rantanen 2010:40-41) Enligt Fasth (2011) kan man se att det som pedagoger betonar gällande dokumentation i förskolan är att kontrollera barns utveckling. Med utveckling avser pedagogerna främst språkliga och motoriska färdigheter. Pedagogerna i Fasths undersökning säger att de inte har för avsikt att göra bedömningar och att de därför endast jämför barnet med sig självt. Enligt Fasth går det inte att undvika att det i varje fall sker en bedömning. Oavsett hur jämförelsen sker gör pedagogen ett val av vad som dokumenteras och utgående från valet skapas en bild av barnet som sedan förmedlas till bland annat föräldrar. Pedagoger i förskolan arbetar bland de osynliga normsystem som finns på daghemmet som social praktik och som kan ha sin grund i utvecklingspsykologins teorier. Dessa har en stark makt då det gäller att uttrycka hur barn utvecklas och trots strävan att lyfta ett barns positiva lärande riktas uppmärksamheten ofta mot det som inte fungerade. I den nya läroplanen för förskolan (i Sverige) har man infört ett begrepp avseende barns lärande som kallas "förändrat kunnande". Fasth spekulerar om det begreppet möjligtvis i försettningen kan påverka den bild som pedagoger konstruerar av förskolebarn, eventuellt lite vända det utvecklingspsykologiska tänkandet? Även om utvecklingstänkandet ofta finns som bakgrund hos pedagogerna märker Fasth också en annan barnsyn där pedagoger strävar till att fånga barnets perspektiv med hjälp av produktiva frågor, med intresse att följa och förstå barnets tankar genom att göra observationer och inte enbart sätta in stödåtgärder. Vidare konstaterade Fasth att pedagoger med hjälp av observationer ser den omgivande miljön och får förmågan att inte placera exempelvis asocialt beteende i den enskilda individen. Samtidigt anser Fasth ändå att daghemmet ofrånkomligt är en arena där barn tränar socialt samspel. Därför kan uppfattningen om den naturliga utvecklingen krocka med att barn behöver tränas i socialt samspel för att passa in i den ordning som finns i förskolan. (Fasth 2011:35)

Enligt Markströms forskning från 2005 har personalen på daghemmet föreställningar om barn som utvecklas naturligt, från en inifrån styrd ordning. Samtidigt förväntas personalen kontrollera barnets naturliga utveckling, vilket ju innebär en viss motstridighet. Föreställningen om ett givet, sant och essentiellt barn och samtidigt arbete för att få barn att anpassa sig till förskolan som kollektiv innebär en paradox. Barn ska följa och styras in i en normalitet som är kontextuellt bunden till daghemmet. Paradoxen är något som varken personal eller föräldrar själva tycks kommentera eller reflektera över. (Markström 2005:150) Enligt Määttä (2010:35) är gränsen mellan normalt och avvikande otydlig, kontextuell och det finns en gråzon emellan den. Samtidigt finns det dualism vilket innebär att man har en stark indelning: Normala barn har placeras enligt ett visst mönster och de som anses vara avvikande har sina egna stödsystem. (Määttä & Rantanen 2010:35)

Identiteten från diskursens perspektiv är något som ständigt konstrueras i vardagliga sammanhang. Människan uppträder delvis med olika identitet och lär sig ageramed olika förutsättningar i olika sammanhang. Ett barn har olika sätt att bete sig som motsvarar detta. En konsekvens blir att barn kan ha olika identiteter i olika sammanhang, till exempel en på fotbollsplanen, en på daghemmet och en hemma. Upprepade negativa erfarenheter och misslyckanden påverkar barnets självbild och uppfattning om sin förmåga. Genom att förändra talet om barnet, det vill säga diskursen, kan man också möjliggöra nya identiteter. (Säljö 2005 i Johansson 2012:12) Diagnosen bidrar till att man fokuserar på brister och bortser från miljön. Detta kan begränsa vad ett barn kan bli. Samtidigt kan diagnosen föra med sig att man får resurser, kunskaper och metoder som kan skapa möjligheter för barnet om de möter barnets behov på daghemmet syns i och verksamhetens mål. Det gäller då både delaktighet och att utveckla färdigheter och förmåga. Ett sätt att undvika att placera problemen som uppkommer i förskolan i barnet är att tvärtom ställa frågor kring i vilka situationer som svårigheterna inte märks i förskolan. Genom att analysera *situationerna som fungerar*, något som görs, hur de är planerade och utförda, vilket samspel som erbjuds och så vidare kan ge pedagoger ledtrådar till fortsatta lyckade strategier. (Johansson 2012:36) Johansson framhåller dock att hennes studie inte gör anspråk på att vara representativ för andra än de pedagoger hon har intervjuat. (Johansson 2012: 32)

Det talas ofta om barnen med speciella behov, men ett barn i behov av stöd för sin utveckling placeras i dagvården leder det ofta till att *personalen blir i behov av särskilt stöd*. Enligt Rabe och Hill (1990) möter personalen reaktioner och beteenden är svåra för dem att tyda och som de inte vet hur de ska hantera eller bemöta. Det blir oroligt i barngruppen och planeringen verksamheten fungerar inte. (Ladekrans 2013:11)

Tolkningen i min analys om just definitionsfrågan blir att ett barn i behov av särskilt stöd skulle kunna vara vilket barn som helst som går på förskolan. Informanterna beskriver barn som utöver diagnoser, funktionshinder och fysiska funktionsnedsättningar har behov av stöd under en kortare eller längre tid, men samtidigt inte för all framtid. Det beskriver barn som har svårt med sociala kontakter, ”springa runt barn”, barn med motoriska svårigheter, språkproblem, barn som har det jobbigt hemma, ”bokstavs barn” och ”specialbarn” för att nämna några (Ladekrans 2013: 17-18)

För att pedagoger ska utvecklas i sitt yrke är det viktigt att de öppet medger att de är i behov av stöd för att leva upp till de förväntningar som hör ihop med barnets speciella behov av stöd. (Ladekrans 2013:11)

I utvecklingsdiskursen kan barnet ses som ett riskprojekt. Genom att jämföra barnets utveckling med det genomsnittliga kontrollerar man läget. Från början av 1950-talet växte tilltron till utvecklingspsykologin som en diskurs för att vetenskapligt betrakta samhällets verksamheter för barn. Tidsandan betonade vetenskapsoptimism i linje med rationalitet. Barnet framstår som en formbar individ, ett ”utvecklingsprojekt” som ska anpassas till de krav som omgivningen ställer. Formuleringarna i texten känns idag troligen föråldrade och barnet framstår som passivt objekt. Man kan även se citatet som en grund som under denna tidsperiod lade grunden för ett speciellt sätt att se på barn som riskprojekt. Genom medicinskt och pedagogiskt bemötande ska kunna barnet kunna formas och inordnas i omgivningens krav, vilket i hög grad är en aktuell tankegång. Då behövs någon form av bedömning av barnets utveckling, som i nästa steg kan leda till att man ska hitta avvikelser. Upptäckter av det ”onormala” blir sedan utgångspunkten för olika kategoriseringar av barn. (Lutz i Quarsebo & al 2010:108-109)

I resultatetn visar även Sipari (2008: 117-118 att man borde se barnets utveckling som en process där det sker en fortgående växelverkan mellan människor, miljön och verksamhet. Därmed borde man inte längre dela in en människa i det medicinska, det psykiska och det sociala, och således inte heller tjänster i medicinsk rehabilitering, pedagogisk och annan yrkesmässig verksamhet. Den gamla indelningen finns ändå kvar som

seglivade gränser mellan organisationer och i uppdelning av lagstadgade uppgifter, resurser och servicearrangemang. (Sipari 2008:117-118) I nätverkssamtalen var utmaningen att pedagoger, hälsovårdens yrkesmänniskor och familjerna inte hade ett "gemensamt språk". Även om man bär med sig det egna yrkets diskurs, bör man kunna uttrycka sig förståeligt för människor med en annan bakgrund. Man försökte lösa problemet genom att använda "vardagsspråk", men trots det uppfattades termer på olika sätt i nätverkssamtalet. Enligt Sipari kan man tackla problemet endast genom diskussion. (Sipari 2008: 9)

5.2 De problemcentrerade diskurserna

Till de problemcentrerade diskurserna hör diskurser som av forskarna har fått många olika namn, men som har en liknande syn på barn med funktionshinder barnsyn. Enligt resultaten betonas barnets negativa egenskaper och svagheter, medan de miljöns påverkan och pedagogernas roll är oklar. I tragedidiskursen är barnets födelse en tragedi, då barnet har ett funktionshinder. Funktionshindret ses som en negativ egenskap som man talar om med mycket starka känslouttryck, samtidigt som man som professionell är tveksam när man ska möta föräldern och har mycket svårt att hitta de rätta orden. Man förväntar sig att anknytningen mellan barn och föräldrar är sämre än vanligt och familjen råkar i kris. Det finns en modellberättelse om hur barnet påverkar sina föräldrar och krisreaktionen tas så för given att man oroar sig om föräldrarna inte verkar följa de förväntade faserna. Tolkningen ger föräldrarna rätten att uttrycka motstridiga och eventuellt negativa känslor, men den kan samtidigt styra föräldrarna till att förhålla sig negativt till att vara föräldrar. Tragedidiskursen är en avtagande tolkning bland professionella. (Määttä & Rantanen 2010:41) Den symtombaserade diskursen utgår från en medicinsk diagnos. Som bas för fostran är barnets funktionshinder och behoven som det medför utgör då utgångspunkten för fostran. Diagnosen ses som en objektiv sanning, och den medför en identitet som följer med barnet i fortsättningen. Den påverkar även i framöver hur professionella talar om barnet. Beskrivningen av barnets symptom är säker och ifrågasätts ej. (Määttä & Rantanen 2010:40)

Resultaten visar att problemdiskursen är ett sätt att beskriva barnet i förhållande till föräldrar, andra vuxna och professionella. Problemdiskursen skiljer sig ganska lite från tra-

gedidiskursen: Barnets situation är ett *problem* och barnet är en *börda* för sin familj. Man uttrycker oro över hur föräldrarna ska orka och klara sig. Beskrivningar på hur krävande barnet är kommer till när man behöver motivera varför barnet ska få sociala förmåner och tjänster, eller ge skäl för att barnet inte ska komma till den vanliga klassen. (Määttä & Rantanen 2010:42) Problemdiskursen är inte avtagande bland professionella så som tragedidiskursen, utan tvärtom ser Markström att den ökar. I sin forskning från dagvården i Sverige 2006 nämner hon att professionella i diskurserna strävade till att dela upp barnen i tre olika kategorier: Utvecklingsstörda, utvecklingssena och barn i autismspektrum. Ett vanligt inslag i intervjuerna var att de intervjuade underströk att de egentligen inte hade rätt att definiera begreppen. Enligt pedagogerna hade utvecklingssena barn med hjälp av stödåtgärder och stimulans hade goda chanser att bli normala. Flera av pedagogerna använde inte själva begreppet utvecklingssena och såg det som problematiskt att det inte var en klart definierad grupp av barn. Varför fanns då kategorin utvecklingssena barn överhuvudtaget? Enligt Markström behövdes kategorin för att man skulle få extra resurser till daghemmet. Ju mer ekonomiska nedskärningar, desto mera ökade behovet att skilja ut enskilda barn för att frigöra resurser. Det fanns en trend att i allt högre utsträckning placera problemen hos barnen. (Markström 2006:141-149)

En problemcentrerad diskurs beskrivs av Mia Kylli Persson i hennes avhandling om en handbok med förslag till åtgärder för barn med språksvårigheter. Det beskrivs inte hur barn med språksvårigheter ska identifieras, vilket kan ses som en motvilja till att kategorisera barn. Trots det kommer man med en omfattande beskrivning av de "normala" språkutvecklingen i samtliga kapitel, baserad på åldersnivån. Pedagogernas uppgift är att styra barns utveckling och träna dem. Identiteterna på förskolan ser ut så, att pedagogen står som kunnig och barnet är den som ska ta emot och läras.

En liten del på några rader av handboken förklarar att miljöns påverkan ska tas hänsyn till men trots det finns ingen beskrivning på hur det ska registreras. Tvärtom menas att användandet av en mall såsom TRAS minskar risken för personlig tolkning. I TRAS beskrivs att underlag till bedömningen kan skaffas genom en eller några dagars kontakt med barnet. Dokumentation sker på kort tid och reflektion över observationerna finns inte. (Kylli Persson 2012:20-23,27)

Pedagogen bör förmedla kunskap till barnet, som får rollen som det svaga barnet som behöver hjälp av den kompetenta pedagogen. Dessutom visar åtgärden där ett barn ska lära in fraser att barnet ska anpassa sig och kompensera svårigheter. Genom att använda handboken ska läsaren förstå och regelbundet ha möjlighet att kartlägga barns språkut-

veckling. Enligt handboken är det viktigt att använda ord som kartläggning och observationsmaterial och inte test, men när man använder materialet blir barnet ändå i praktiken testat. I materialet framstår det en önskan till att hitta barn som har en avvikande i språkutveckling. Pedagogerna får makten att bestämma vilka barnen är, vilket man försöker legitimeras genom att förklara att pedagoger ska slipa ner barnens svårigheter eller olikheter. Det förklaras att materialet kan underlätta samtal med logoped (tal terapeut) och mellan personal på förskolan. Vidare förklaras att pedagoger ansåg att materialet var ett stöd vid föräldrasamtal, men det förklaras inte hur materialet ska användas. Det sägs inte om man böra visa föräldrarna schemat med cirklar efter ålder och utveckling eller om resultatet ska diskuteras på annat sätt. Även i samtal med föräldrarna ses pedagogerna som den som har kunskap om barnet och makt att definiera språksvårigheter (Kylli Persson 2012:20-23, 27)

Eftersom handboken behandlar omgivningens påverkan i liten grad kan man få uppfattningen att det är inte är viktigt. Det finns en risk att barn kategoriseras med svårigheter som följer dem i alla situationer och som också blir en del av deras identitet. I schemat som ska användas finns ingen möjlighet att dokumentera omgivningens påverkan på något sätt. Det påstås att barnen är aggressiva eller tysta. Användandet av ordet är ger inga möjligheter till alternativ och sanningen förstärks genom att det bara står är och inte till exempel kan vara. Det beskrivs bara de två grupperna som består av tysta barn och aggressiva och våldsamma barn vilket skapar en känsla av att några fler beteenden inte finns hos barn med språksvårigheter. Dessutom påstås att barn ofta har ett beteende som kan ses som omoget. Genom att använda ordet man som subjekt förklaras inte vem som ansvarar för påståendet om beteende. Det kan ses vara en allmän uppfattning likt det Fairclough (2003) kallar "Common sense" att alla barn med språksvårigheter är aggressiva, omogna eller tysta. (Kylli Persson 2012:20-23,27)

Barn med språksvårigheter förklaras vara aggressiva eller tystlåtna. Man målar upp en negativ identitet av barnet och för barnet som har språksvårigheter. Barnet "blir sin svårighet" genom beskrivningarna. I avhandlingen nämns även att barn tar sig an pedagogers syn på rätt och fel. Då avvikelser tydliggörs i handbokens material kan risk finnas att det skapar en viss syn på barnet hos övriga barn, men även barnet självt och pedagogerna i förskolan riskerar att bara se misslyckanden. (Kylli Persson 2012:26-27) Pedagogerna i Markströms undersökning 2006 var medvetna om att kontextuella faktorer betydelse för barns utveckling och perspektivet framträder i samtal rörande bedömningar av barnet.

Blanketterna som var gjorda för barn i behov av särskilt stöd skapade däremot en diskurs som inte var kontextuell, där barnet var "problembärare". I blanketterna fokuserade texten på individens tillkortakommanden. Man inkluderade inte försök att förstå eller förklara de problem som fanns. Barnet ser som helt skilt från sin hemmiljö och även daghemsmiljön och problemen eller resurskravet knyts till barnet. (Markström 2006:150,153)

Att inte daghemmets verksamhet lyfts fram ser Markström som ett tecken på att barnet i första hand ska anpassas till befintlig verksamhet. Blanketterna som daghemmen använder för barn med speciella behov indikerar detta då daghemmets arbete inte berörs i någon fråga. (Markström 2006: 150, 153)

I resultaten från Lutz undersökning från 2006 var *utrymmet på blanketten* som daghemspersonalen ska fylla i mycket begränsat. Signalen som ges är att det som skrivs om barnet egentligen inte är så betydelsefullt och ska vara som ett litet sammandrag. Genom att begränsa utrymmet som personalen får skriva på riskeras att bilden av barnet blir kategorisk och fokuserad på barnens problem även om det står något annat i instruktionerna för att fylla i blanketten. Om man söker stöd för barngruppen istället för individen kommer beskrivningen att vara ännu mera kortfattad. Naturligtvis har alla i personalen möjlighet att till exempel skriva mera på baksidan av blanketten eller tillägga med bilagor. Men blanketterna uppmanar inte till det utan istället till korta ”kärnfulla” beskrivningar. (Lutz 2006:97)

I resultaten nämner Määttä (2010:142-144) det psykodynamiska förhållningssättet gentemot föräldrar till barn med funktionshinder. Det innebär att man ser föräldrarna i krisreaktionens fas. Endast det perfekta barnet är naturligt, och det naturliga förhindras när barnet kategoriseras som onormalt. Det är en personlig tragedi och det är föräldrarnas moraliska plikt att medge att de har personlig ångest. För att uppnå fasen acceptans är det nödvändigt att *prata om de egna känslorna*. Det psykodynamiska förhållningssättet kan ge professionella på det sociala området ett sätt att tala och verka som låter vetenskapligt. Arbetssättet är utmanande och ursprungligen avsett för psykologer och experter på psykiatri. (Määttä & Rantanen 2010:142-144)

I följande tabell beskrivs och sammanfattas olika problemcentrerade diskurser samt kritiken som framförs mot dem i forskningen. I tabellen ingår både tal och skriftlig diskurs i form av handböcker eller daghemmets blanketter. Obs diskurserna är endast från Määttä & Rantanens bok och från artiklarna i sökningarna i tabell 6.

Table 3 Indelning av problemcentrerade diskurser på basen av resultatredovisningen

<i>Problemcentrerade diskurser</i>	<i>Centralt i diskursen</i>	<i>Personalens roll</i>	<i>Kritik mot diskursen</i>
<i>Symptomdiskursen</i>	<i>Symptom på grund av en diagnos</i>	<i>Behandlar symptom</i>	<i>Framförs som obestridlig. Påverkar även i fortsättningen hur man ser på barnet.</i>
<i>Problemdiskursen</i>	<i>Problem</i>	<i>Oklar</i>	<i>Negativ inställning som kan påverka barnets/klientens självbild och påverka föräldrskapet. Personalen klagar på barnet istället för att utveckla miljön och arbetet.</i>
<i>Tragedidiskursen</i>	<i>En tragedi</i>	<i>Svår</i>	<i>Personalen vet inte vad de ska säga. Familjen och barnet/klienten ses som människor vars barn är förstört.</i>
<i>Diskursen om "det naturliga barnet"</i>	<i>Barnet som inte utvecklas genomsnittligt är onaturligt</i>	<i>Bestämmer vad som är naturligt och vad som inte är det</i>	<i>Beaktar inte gråzonen mellan normalt och funktionsnedsättningar.</i>
<i>Blanketternas diskurs</i>	<i>Problem och diagnoser</i>	<i>Skriv kort och koncist</i>	<i>Styr personalen till att inte nämna barnets styrkor och personlighet.</i>

I Ladekrans undersökning kom det fram vad pedagogerna ser som hinder för "en förskola för alla". Hon delade in begränsningarna i tre kategorier: Mer personal, mindre barngrupper och mera resurser. Dessa kategorier skulle enligt henne kunna sammanfattas under en rubrik: Ekonomi. (Ladekrans 2013: 35) Samtidigt ställde hon frågan man verkligen ser det enskilda barnet som en individ eller jämför barnet med vad som är statistiskt normalt i normer utifrån? Arbetar förskolan med att möta barnen där de befinner sig eller för att styra barn till en liknande, statistiskt sett normal utveckling? (Ladekrans 2013: 33)

5.3 Subjektdiskursen

Subjektdiskurs innebär att man bekantar sig med barnet som en unik individ. Barnet får då vara en person som själv känner, förstår, handlar och är medveten om sig själv. Beskrivningarna när professionella pratar om barnet liknar *vanliga historier om vilket*

barn som helst, där de personliga egenskaperna är gård före funktionshindret. Den professionella tar rollen som en person som vill få veta barnets synvinkel och bekanta sig med individen och hans eller hennes livssituation. Man ser inte på funktionshindret på en allmän nivå, eller vad barn med funktionshinder generellt brukar önska. Man jämför inte heller barnet med vad andra kan. När det gäller prestationer, jämför man med vad just detta barn kunde förut och kan konstatera att barnet har gått framåt. När man fokuserar på barnet som en individ får man en positivare bild av vad barnet kan. (Määttä & Rantanen 2010:42)

5.4 Diskurs när barnet med funktionshinder växer upp

Detta kapitel gäller diskurser när barnet växer upp. Som jag nämnde i avgränsningen är det inte möjligt att fastställa en ålder då man blir vuxen. I den första delen av detta kapitel om beskrivs diskurser som gäller vem som är vuxen eller kan bli vuxen. Den andra delen handlar om hur personalen på boendet talar om nuvarande och blivande klienter, särskilt om deras syn på unga kvinnor i diskursen. Den tredje delen om hur socialarbetare konstruerar gravt funktionshinder i sin diskurs.

Artikeln *Constructing Adulthood in Discussions About the Futures of Young People With Moderate-Profound Intellectual Disabilities* av Elizabeth Murphy, Jennifer Clegg och Kathryn Almack är mycket intressant med tanke på diskurser, även om rubriken inte nämner diskursanalys. Enligt forskningen som är gjord i England finns det två olika diskurser som berör unga funktionshindrade bland både professionella och föräldrar. Enligt den första diskursen är unga med utvecklingsstörning vuxna människor, och allt som kan inskränka deras självbestämmanderätt ses som moraliskt förkastligt. Diskursen betonar självständighet och individualism och man avfärdar dem som anser att de ungas förmåga att besluta själv kan vara bristfällig och därmed ett etiskt dilemma. Den andra diskursen som var vanligare bland både professionella och föräldrar ansåg att de unga är i ett stadium mellan barn och vuxna. Man prioriterar vård och beskydd för sårbara och beroende klienter och ser den andra diskursen som envisa krav på autonomi och självbestämmande till vilket pris som helst. Det intressanta i artikeln var att det kan bli omöjligt att samarbeta om professionella inte är villiga att acceptera att andra har en annan diskurs. Det fanns även mycket olika uppfattningar om vad det betyder att vara vuxen.

Artikeln konstaterade bland annat att det endast i Norra Europa anses normalt och nödvändigt att flytta i tidig vuxenålder, medan man i andra delar av världen tänker på ett annat sätt. (Murphy & al 2010:61-73)

Susan Shaw (2009) gjorde en undersökning hur professionella talar om sina klienter. Resultatet var att de professionella/vårdarna tyckte att det var föråldrat att tala om funktionshinder som naturens misstag, personer som bör vara på institution eller som icke-människor. Sådant prat ansågs bland de professionella vara ett tecken på okunnighet, och de understödde normalisering, humanism och rätten till ett värdigt liv, i princip. Samtidigt underströk de ändå klienternas brister: Klienterna beskrevs som personer som "inte kan": de kan till exempel inte laga mat och inte kan köpa färdiga portioner, även om de säljs alldeles bakom hörnet. De berättade om klienter som hade dött utanför institutioner för att de var så "hjäplösa". Särskilt när det gällde kvinnor fanns gamla diskurser kvar, där de beskrevs som hjälplösa och personer som lätt blir sexuellt utnyttjade. Samtidigt förstärkte diskurserna konstruktionen av kvinnan med funktionshinder som ett problem och ett offer. De olika diskurserna var i strid med varandra, även om personalen försökte ge förklaringar för sina motstridiga diskurser. (Shaw 2009:99-112)

Piritta Huttunen (2012) undersökte hur socialarbetarna ger innebörd och mening för gravt funktionshinder i sin diskurs. Undersökningen gjordes i Vanda stad. Ett läkarutlåtande över gravt funktionshinder var ofta en förutsättning för den service som staden erbjöd. Huttunen undersökte hur socialarbetarna konstruerade den gravt funktionshinder klienten i sin diskurs. Resultatet var att de i sitt språk undvek att definierade gravt funktionshinder eller "typiska" klienter med funktionshinder. De undvek att beskriva klienternas egenskaper, det vill säga hurdan klienten är. Istället skrev de mycket detaljerade, individuella beskrivningar på behovet av service och praktiskt stöd för klienten. Många gånger motiverades behovet av service med klientens behov att få möjlighet till delaktighet. (Huttunen 2012:72-75)

5.5 Övriga diskurser

I detta kapitel nämns rättighetsdiskursen samt en diskurs som kräver att de professionella inte ska tala om svåra beslut i sitt arbete.

What informs and shapes ethical practice in Intellectual Disability services? av N. Wilson, J.Glegg och G.Hardy beskriver en undersökning om hur professionella förväntas tala i arbete med utvecklingsstörda ungdomar. Resultatet är intressant med tanke på alla som arbetar med funktionshindrade ungdomar därför att professionella berättar för forskaren om att det ofta är svårt att tala öppet om frågor som de upplever som etiska dilemma. Det fanns en slags tystnadsdiskurs. Motstridiga känslor uppkom i deras arbete när det gällde både kolleger, klienter och deras föräldrar. Ett typiskt etiskt dilemma var att man ansåg att enbart fria val var etiskt acceptabla, samtidigt som klienten inte kunde välja själv. Speciellt då det gällde att fatta beslut om att begränsa klienterna kände sig de professionella ofta sårbara och utan stöd. Att tala om känslorna de hade ansågs riskfyllt, illojalt eller icke professionellt. Många ansåg att deras arbetsplats inte uppmuntrade dem att tala öppet om saken, och att de därför måste fatta svåra beslut ensamma. Samtidigt som man i politiken framförde historier om maktlystna professionella, så berättade de professionella själva tvärtom att de kände sig sårbara. En del sade att de hade lärt sig att lyssna mera på föräldrarna, även om det gjorde beslutsfattandet långsammare. När de professionella lyckades i arbetet gav det dem styrka, medan de upplevde motgångar som personliga misslyckanden som var utmattande. (Wilson & al 2008: 608-617)

Rättighetsdiskurs innebär att man lägger särskilt märke till barnets rättigheter till exempel då man kräver inklusion i skolan eller någon serviceform. Man vädjar starkt till moralen och ansvaret hos andra professionella. Barnets rättigheter går före barnets färdigheter och miljön ses antingen som orsaken till problem eller som ett stöd för barnet. Diskursen är inte särskilt utbredd bland professionella, men den antas öka i fortsättningen. (Määttä & Rantanen 2010:43)

6 ANALYS OCH TOLKNING

Syftet med detta arbete var att ta reda på professionellas olika diskurser kring funktionshindrade barn och unga inom det sociala området. Ett vidare syfte var att ge ökad kunskap om hur diskurserna kan vara inkluderande eller exkluderande.

Frågeställningen var:

1. Vilka är de rådande diskurserna kring funktionshindrade barn och unga inom det sociala området?
2. På vilket sätt kan dessa diskurser medverka till att miljön blir exkluderande eller inkluderande?

6.1 Rådande diskurser gällande funktionshindrade barn och unga

Svaret på forskningsfrågan 1 var att det fanns rikligt med rådande diskurser i min studie och att de var mycket olika sinsemellan. Därför presenterades de var för sig i resultatredovisningen. De indelades i utvecklingsdiskursen, problemcentrerade diskurser, subjektiskurser och övriga diskurser. Ungdomarnas diskurser redovisas skilt.

Utvecklingsdiskursen var den dominerande diskursen. Kritiken mot diskursen gällde att man ofta lösgjorde färdigheter från personen och såg på till exempel motoriken eller språkutvecklingen. (Määttä & Rantanen 2010:40-41, Fasth 2011:35) Fasth påpekade dessutom att utvecklingspsykologiska teorier bakom diskursen har en stark makt när det gäller att uttrycka hur barn utvecklas.

I vissa fall var utvecklingsdiskursen nära problemdiskursen: Man fokuserar på vad som inte fungerar eller på vad som fattas. (Määttä & Rantanen 2010:40-41, Fasth 2011:35, Lutz i Qarasebo&al:2010: 108-109) Lutz säger dessutom att man ser på barnet som ett riskprojekt. Man får intrycket att en problemdiskurs kan skapas så att utvecklingsdiskursen urartar: Man söker fel i barnet. Fasth konstaterar att hon även lade märke till en annan barnsyn, där pedagoger strävar till att fånga barnets perspektiv målmedvetet, på olika sätt (Fasth 2011:35), vilket ger intryck av att utvecklingsdiskursen ändå kan vara något annat än problemdiskursen. Man strävar då till något annat än bara att kontrollera barnet, kanske till att stöda även utvecklingen av barnets identitet på olika sätt? Kunde man se på barnet som ett "möjlighetsprojekt" istället för ett riskprojekt?

I Markströms forskning från 2005 konstaterar hon att det finns en uppfattning om att barn utvecklas naturligt, från en inifrån styrd ordning. Samtidigt var det daghemmets uppgift att övervaka utvecklingen. Det innebär en paradox, men den ifrågasattes inte av

personal eller föräldrar. (Markström 2005: 150) Här syns den “blindhet” som beskrivs i den teoretiska referensramen: Makten skapas indirekt i språket och utövas av dem som vävs in i diskursen. (Molin 2010:35-36, Madsen 2001:74-75)

I tabell fyra beskrivs de mest centrala skillnaderna mellan utvecklings- problem- och subjektiskursen:

Table 4 Indelning av diskurserna på basen av resultatredovisningen

<i>Diskurs</i>	<i>Utvecklingsdiskursen</i>	<i>Problemdiskursen</i>	<i>Subjektiskursen</i>
<i>Barnasyn</i>	<i>Ett objekt eller en annan barnasyn med intresse för barnets perspektiv</i>	<i>Ett objekt</i>	<i>Ett subjekt</i>
<i>Personalens uppgift</i>	<i>Att kontrollera utvecklingen, ofta olika delar av utvecklingen</i>	<i>Oklar</i>	<i>Att stöda barnet att vara en aktör i sitt liv</i>
<i>Inställning till utveckling</i>	<i>Att kontrollera utvecklingen, ofta delar av utvecklingen</i>	<i>Barnets problem förstor nätverket</i>	<i>Ges stor uppmärksamhet</i>
<i>Inställning till daghem</i>	<i>Daghemmet ska träna barnet</i>	<i>Daghemmets sätt att arbeta ifrågasätts inte</i>	<i>Miljön beskrivs noga</i>
<i>Barnets sociala nätverk</i>	<i>Viktigt endast i tränings-syfte</i>	<i>Barnets problem förstor nätverket</i>	<i>Ges stor uppmärksamhet</i>
<i>Sociala konstruktioner</i>	<i>Barnet ska tränas och läras</i>	<i>Barnet är ett problem</i>	<i>Barnet är en vanlig människa</i>
<i>Delaktighet</i>	<i>Centralt endast i tränings-syfte</i>	<i>Inte centralt</i>	<i>Viktigt</i>

Johansson (2012:36) påpekar att man kan undvika att placera problemen i barnet genom att lägga märke till sådana situationer som fungerar bra och genom att analysera hur de situationerna är planerade och arrangerade. Här kan man som socionom aktivt sträva till att inte skapa en negativ identitet för och om barnet. Man kan man möjliggöra nya identiteter för barnet genom att tala om barnet på ett annat sätt, särskilt om barnet har upplevt

många misslyckande tidigare (Säljö 2005 i Johansson 2012:12). Det talas ofta om barn med behov av stöd, men som många gånger är det personalen som behöver stöd för att klara av de nya situationer som uppkommer i gruppen (Ladekrans 2013:11), vilket kanske är svårt att medge. Här kan man som socionom fråga om vi har tillräckligt öppenhet på arbetsplatser. Får man medge att arbetet med barnet känns svårt? Får man som yrkesmänniska tillräckligt stöd från den övriga personalen, och kommer fortbildningen i tid eller först då situationen har hunnit bli tillspetsad? Dessa frågor fann jag inte svar på i forskningen. Här kan man även fråga om motviljan att inkludera funktionshindrade barn tidigare har berott på att man upplevde att man "förlorar sitt ansikte" eller kontrollen över gruppen och sitt arbete? Det är möjligt att det inte var frågan om endast inställningen till funktionshinder, utan pressen att följa den institutionella ordningen.

Tanken att ge föräldrarna empowerment genom att se dem som experter på sina egna barn fanns inte. Makten fanns hos pedagogerna som arbetade bland osynliga normsystem (Fasth 2011:35). Enligt Madsen (2010:263) finns det i socialpedagogiken en stark medvetenhet om att man inte på förhand kan veta vad som är bäst för den andra. Denna medvetenhet fanns inte i förhållandet till föräldrarna, utan pedagogen ansågs vara den som vet och informerar dem om barnet (Fasth 2011:35). Att enbart jämföra barnet med barns utveckling i genomsnitt kan bli kränkande för både föräldrar och barn. Föräldrarna kan uppleva att man endast värderar deras barn, en människa, enligt prestationer. Även deras sätt att fostra barnet kan indirekt betraktas som en prestation, där deras resultat är en sämre produkt, ett sämre barn än vad personalen väntar sig.

Socionomer arbetar ofta i multiprofessionella team. Sipari (2008) konstaterar att det kan vara utmanande, eftersom man talar på olika sätt i olika yrken. Dessutom bör man uttrycka sig så, att även föräldrarna förstår. (Sipari 2008:117-118). Här kan man fråga sig om diskurserna har blivit så olika därför att man tidigare har arbetat skilt för sig? Är det kanske möjligt att skapa mera gemensamma begrepp om man har mera nätverksarbete och samarbete?

Att betrakta barnets födelse som en tragedi för med sig en barnasyn som är starkt negativ: Barnet har förstört föräldrarnas liv och försämrat alla relationer i familjen enbart

genom sin existens. Tragedidiskursen är avtagande bland professionella (Määttä & Rantanen 2010:41), vilket man kan tolka som en förändring i synen på funktionshinder i samhället. Utan att förneka att funktionshinder kan väcka känslor av sorg åtminstone i början, så kan man se det som en positiv förändring för barnet om föräldrarna inte längre styrs till att förhålla sig negativt till sitt föräldraskap. Det är knappast bra för barnets självbild att veta att man enligt omgivningens uppfattning har förstört sina familjemedlemmars liv genom att finnas till. Däremot nämns inte i forskningen i detta examensarbete att problemdiskursen skulle ha avtagit. Enligt Markström (2006:142-149) är det snarare tvärtom: Ju mera ekonomiska nedskärningar, desto större behov att skilja ut enskilda barn för att få resurser, och en trend att i allt högre utsträckning placera problemen i barnen. Här kunde man tänka sig problemet är att personalen inte har reflekterat. Enligt Eriksson (2010: 10-13) är reflektion där man ifrågasätter "fakta" en viktig del av socialpedagogiken och man bör utgå från ett jämlikhetsperspektiv. Men enligt Markström hade pedagogerna nog ifrågasatt sättet att skilja ut enskilda barn. Det var ett vanligt inslag i hennes intervjuer att de intervjuade underströk att de egentligen inte har rätt att skilja ut barn, att personalen inte är legitimerad till att göra så. I den teoretiska referensramen nämndes att makten i diskursen inte skapas i en illasinnad människa, utan istället indirekt. Den kommer att utövas blint av dem som vävs in i diskursens ordning. (Molin 2010:35-36, Madsen 2001:74-75) Pedagogerna hade inte elaka avsikter, vilket motsvarar teorin, men de var följde inte heller diskursen blint. De visade att man som professionell åtminstone i vissa fall kan "få glasögon" som ifrågasätter diskursen.

De intervjuade i Markströms undersökning (2006:141-149) delade upp barnen i tre kategorier utgående från dears problem: Utvecklingsstörda, utvecklingssena och barn i autismspektrum. Pedagogerna ansåg att de utvecklingssena barnen kan bli normala med hjälp av stödåtgärder, och flera av pedagogerna ville inte själva använda begreppet utvecklingssena, för att något sådant egentligen inte finns. På daghemmen fanns med andra ord inte en vilja att peka ut svaga barn, och att enbart uppmana personalen att reflektera verkade inte förändra diskursen. Däremot styrde ekonomin och nedskärningar diskursen. Makten i diskursen verkade vara bunden till budgeten. Det är svår fråga hur man kunde påverka den. Termer som delaktighet, samhälle, demokrati, inklusion och lärande är centrala i socialpedagogiken (Eriksson 2010:7), så då bör man som socionom åtminstone ta ställning till saken på sin egen arbetsplats. Påhittade, inofficiella diagnoser

som "utvecklingssen" hör inte till socialpedagogiskt tänkande. Vill vi som socionomer skapa utvecklingssena barn?

Mia Kylli Persson (2010:20-23) beskriver en handbok med förslag till åtgärder för barn med språksvårigheter, och man märker ganska fort att barns statistiskt "normala" utveckling är den teori som handboken bygger på: Det finns omfattande beskrivningar av den "normala" språkutvecklingen i samtliga kapitel, så pedagogen styrs till att jämföra barn med den, och samtidigt till att inte uppmärksamma deras starka sidor eller personliga intressen. Pedagogernas uppgift är att styra barns utveckling och träna dem. Etiken i socialpedagogiken frågar för vems skull vardagen är inrättad just på detta sätt (Madsen 2006:261-262), så då ställs frågan om det är för barnens skull som man jämför dem med den "normala" utvecklingskurvan? Eller är det så att man söker "fel" i barnet bara för att handboken uppmanar till det? Är handboken en del av ett system som kräver att göra så? Som professionell socionom är det viktigt att fråga vad som är syftet med att använda boken. Man får intrycket att handboken bidrar till att man "skapar klienten" enligt en institutionell ordning, så som beskrivs i kapitel 3.6. Man har ett färdigt program "ett färdigt paket" för kommande barn med språksvårigheter. Denna gång verkar det vara ett "paket" som socionomer borde ifrågasätta, eftersom barnet har givits endast negativa egenskaper. Det "skapas" en ensidig identitet, utan några styrkor.

I handboken presenteras utvecklingskurvorna som vetenskapliga, men kunde man inte lika väl erbjuda undersökningar om hur man kan gynna barn genom gemensamma lekar som erbjuder språklig stimulans och delaktighet utan att peka ut någon som bättre eller sämre? De kan också vara vetenskapliga. Att fokusera på teori om utveckling är *ett val*. Man kan tolka det som ett val som inte har som främsta mål göra miljön inkluderande för barnet.

I handboken sades inte om man böra visa föräldrarna schemat med cirklar efter ålder och utveckling eller om resultatet ska diskuteras på annat sätt, och att man även i samtal med föräldrarna ser pedagogen som den som har kunskap om barnet och makt att definiera språksvårigheter (Kylli Persson 2012:20-23) Här kan man se motstridigheter med socialpedagogikens principer att yrkesmänniskan inte bör ta över i relationen till klienten, utan istället skapa och erbjuda delaktighet och inklusion. (Eriksson 2010: 12-13)

Eftersom handboken behandlar omgivningens påverkan i liten grad kan man få uppfattningen att det är inte så viktigt. I schemat som ska användas finns ingen möjlighet att dokumentera omgivningens påverkan på något sätt, och man målar upp en negativ identitet av barnet och för barnet som anses ha språksvårigheter. (Kylli Persson 2012:26-27) Molin (2010:11) konstaterar att en funktionsnedsättning blir "ett handikapp" under vissa sociala och kulturella villkor. Här verkar handboken ställa starka villkor på hurdant ett barn bör vara. Enligt Eriksson (2010:10-13) är reflektion och att ifrågasätta "fakta" en viktig del av socialpedagogiken. Handboken verkade inte uppmana till reflektion, och relationen mellan miljön och funktionshinder betonades inte heller. Man får intrycket att man inte kan arbeta socialpedagogiskt om man följer handboken.

I min studie verkade speciellt daghemmets blanketter föra med sig en rutinmässighet. Det begränsade utrymmet i blanketterna leder i praktiken till att man styrs till problem och symptomdiskursen: Man skriver kort om diagnoser och problem, utan att gå in på individens styrkor eller personliga önskemål. Blanketterna blir då likartade och kategoriserande. Blanketterna kan även medverka till medikalisering eftersom diagnoserna blir centrala. (Markström 2006:150, 153, Lutz 2006:97) En överraskning i resultatredovisningen är hur starkt blanketternas utformning styr diskursen, och att syftet med blanketterna är så outtalat. Det finns med andra ord en maktutövande i blanketterna som personalen kunde börja ifrågasätta. Ofta nämndes inte *vem* som skapade blanketterna.

I indelningen i den naturliga och onaturliga utvecklingen fanns en mycket stark dualism: Barnet var antingen det perfekta barnet eller avvikande. Det psykodynamiska förhållningssättet gentemot föräldrar till barn med funktionshinder (Määttä & Rantanen 2010:142-144) innebär att man ser föräldrarna i krisreaktionens faser. För att uppnå fasen acceptans är det nödvändigt att prata om de egna känslorna. Det psykodynamiska förhållningssättet kan ge professionella på det sociala området ett sätt att tala och verka som låter vetenskapligt, men arbetssättet är utmanande och ursprungligen avsett för psykologer och experter på psykiatri. När det gäller psykodynamiskt förhållningssättet kan man fråga sig om man inte endast skapar en klient som är den stackars föräldern i behov av terapi, utan om man går ett steg längre och skapar "en patient". Det kan vara en identitet som en stark förälder inte alls vill ha, utan upplever som socialt exklude-

rande i sin miljö. Här går man som professionell dessutom utanför den roll som Eriksson nämner i den teoretiska referensramen: Socialpedagogen bör inte ta terapeutens roll utan en mera stödande roll med jämlikhetsperspektiv, med tanke på över- och underordnade, inklusion, exklusion och delaktighet (Eriksson 2010: 13). Om socionomen är handfallen och inte vet vad man borde säga är det skäl att fundera på socionomens roll i den professionella relationen. Det finns inget krav på att vara terapeut. Det är inte heller så att man är professionell om man alltid tiger om sina egna behov och fokuserar på föräldrarnas känsloliv. Ett barn med speciella behov kan medföra att man inser ett behov av både fortbildning och reflektion.

Ladekrans (2013:35) undersökte vad pedagogerna ser som hinder för "en förskola för alla" och delade in begränsningarna i tre kategorier: Mer personal, mindre barngrupper och mera resurser. Dessa kategorier skulle enligt henne kunna sammanfattas under en rubrik: Ekonomi. Samtidigt ställde hon frågan man verkligen ser det enskilda barnet och om förskolan arbetar med att möta barnen där de befinner sig eller för att normalisera barn till en liknande utveckling? (Ladekrans 2013: 33) Det kan vara svårt att som socionom påverka en diskurs som styrs av budgeten, men man bör som professionell ifrågasätta den. Om man ser barnet som individ istället för att jämföra med det som är statistiskt normalt kan barnet som inte följer utvecklingskurvan få en "naturligare" roll. Man kan även fundera på normalitet från andra perspektiv än det statistiska, så som nämns i kapitel 3.1.1. Att "möta barnen" kan däremot tolkas som strävan att erbjuda delaktighet.

Subjektdiskursen kan ses som en radikal förändring i jämförelse med utvecklingsdiskursen som lyfter fram individens brister och tillkortakommanden. Man talar om barnet/klienten utan diagnos, som om det var vem som helst. (Määttä & Rantanen 2010:42) Genom detta sätt att tala kan man betona att ett barn med funktionshinder först och främst är ett barn. Man kan se mera holistiskt på personen genom att nämna vad han eller hon har för hobby och intressen. Då kan man hitta den lyhördhet som beskrivs i den socialpedagogiska referensramen. Diskursen samlar sådan information som utvecklings- och problemdiskursen kan se som trivialt. Om klienten tycker om att äta pizza med sina vänner på lördagen, så ska hon få göra det även när hon har flyttat. Här kan man jämföra med socialpedagogikens medvetenhet att man inte på förhand kan veta vad som är bäst för klienten (Madsen 2010:263). Att använda enbart subjektdiskursen kan förstås

leda till att det blir svårt att ta upp barnets svårigheter, och det kan bli krångligt att söka stödåtgärder. Men som det nämndes i den teoretiska referensramen behöver man inte nödvändigtvis förändra eller förkasta diskurser, utan snarare utmana dem, med avsikten att berika den pedagogiken (Johannesen & Sandvik 2010:14-15). Subjektdiskursen kan ses som ett effektivt sätt att utmana och komplettera utvecklingsdiskursen eftersom perspektivet är så annorlunda.

Jag tar upp följande artikel för att den synliggör att en "tystnadsdiskurs" som kan vara exkluderande för personalen, vilket behandlas vidare i nästa kapitel. Som nämndes i tragedidiskursen i kapitlet om de problemcentrerade diskurserna, så uppmanas föräldrarna i tragedidiskursen att tala om sina känslor. Det uppfattas som något nödvändigt. De professionella talar däremot inte alls om sina egna känslor i den diskursen, eller om vad klienten eller deras eget arbete väcker för reaktioner i dem själva. I artikeln av Wilson & al (2008:608-617) hade de professionella makt i förhållande till klienten, men ofta upplevde de själva att det var tungt att fatta beslut å andras vägnar och att de skulle ha velat diskutera etiska aspekter och maktfrågor. Personalen var medveten om att det gällde stora avgöranden med långvarig påverkan på en människas liv. De hörde till diskursen att professionella ska tåga om att de tvekar eller upplever att besluten är svåra. Som det nämndes i den teoretiska referensramen bör yrkesmänniskan inte ta över i relationen till klienten (Eriksson 2010:12-13), och inte heller diktera villkor eller tala istället för den andra, utan istället bör man i socialpedagogiken utgående från individen eller gruppen skapa, erbjuda och medla för att gynna delaktighet och inklusion. Det är en svår uppgift där ansvaret är stort, och därför är det viktigt att utveckla arbetsplatsen där diskursen har blivit en belastning. Personalen bör få möjlighet att till kollegial dialog och reflektion.

I boendets diskurser fanns gammalt och nytt. Dels hade personalen förkastat gamla sätt att tala om funktionshindrade till exempel som naturens misstag. Man talade för normalisering och individens rättigheter. Samtidigt verkade det som om man inte hade funderat särskilt mycket på empowerment som nämns i kapitel 3.1.3: När det gällde unga kvinnor fanns inget tal om deras styrkor eller egna önskemål. Man talade ofta om vad de "inte kan". Kvinnligt genus/kön verkade vara ett extra minus för klienterna. Genom att presentera dem som hjälplösa och blivande offer förstärkte man bilden av att de är sådana. (Shaw 2009:99-112) Det fanns ingen tanke på att de till exempel skulle kunna ha

ett sexuellt förhållande som är lyckligt, inte är tragiskt eller kriminellt. Här skapar organisationen en klient som vars roll är att vara ett offer. Som den teoretiska referensramen nämner i kapitlet 3.2.3 om att skapa klienten, tar man samtidigt en annan identitet ifrån klienten. I detta fall tar man bort alla slag av positiv identitet, vilket kan ses vara i strid med socionomens roll.

Madsen konstaterar (2010:238-239) att människans självkänsla kan kränkas när hans eller hennes ansträngningar inte ses som värdefulla för andra och att socialt utanförskap kan försvaga människans självkänsla. Madsen konstaterar dessutom att när de personliga insatserna inte uppskattas av en gemenskap, förödmjukas personen, vilket ger erfarenheter av förakt och ringaktning. Man kan fråga sig om diskursen på boendet visade den respekt för klienten. Som Johannesen & Sandvik påpekar (2010:15) kan man ta ansvar genom att bjuda motstånd och störa rådande tänkande. Då kan man möjligen se andra perspektiv. I detta fall är det viktigt att opponera sig mot hur klienterna blir bemötts. Socialpedagogiken är bunden till det praktiska arbetet (Eriksson 2010:42). Därför bör respekten för klienten synas i det dagliga bemötandet. Den stödande rollen bör som Eriksson konstaterade (2010:10-23) utgå från jämlikhetsperspektivet.

Rättighetsdiskursen var enligt forskningen ökande, men fortfarande ovanlig bland professionella. (Määttä & Rantanen 2010:42) Denna diskurs nämns inte alls i de diskursanalyser som finns i resultatredovisningen. Om diskursen ökar kan det givetvis ses som ett tecken på att klientens rättigheter får större betydelse, vilket är positivt. Samtidigt är det möjligt att man igen har "ett färdigt paket", en bestämd mängd rättigheter som är bundna till en viss diagnos. Då bygger servicen inte på individuella mål, utan färdiga modeller.

6.2 Olika sätt på vilka diskurser är inkluderande eller exkluderande

Svaret på forskningsfråga 2 var att de problemcentrerade diskurserna som presenteras i resultatredovisningen kunde vara exkluderande för klienten, både när det gällde barn och unga. De fokuserade på individens svagheter och bortsåg från miljöns påverkan. De skapade en negativ konstruktion av klienten och kunde påverka självbilden hos barn och

unga på ett sätt som inte gynnar dem. (Määttä & Rantanen 2010:40-41, Kylli Persson 2010:20-23) Blanketterna som användes på daghem kunde indirekt vara starkt exkluderande, eftersom personalen uppmanades att skriva kort och opersonligt, och koncentrera sig på att peka ut barnets problem (Lutz 2006:97). Barnet fick problembärandens roll.

“Tystnadsdiskursen” skilde sig från problemcentrerade diskurser genom att den även kunde exkludera personal: När man skulle hålla tyst om etiska frågor och svåra beslut gällande människor med funktionshinder ledde det till känslor av sårbarhet och ensamhet. (Wilson & al 2008:608-617)

Subjektdiskursen verkade erbjuda delaktighet, eftersom den fokuserade på att tala om funktionshindrade som helt vanliga barn eller ungdomar, utan att fokusera på funktionshindret. (Määttä & Rantanen 2010:42) Då blev det i praktiken mycket tal om vad man gör och med vem, vilket i sin tur gör delaktigheten synlig. Det kan förstås bli så att instället bristen på delaktighet bli synlig, om det inte finns någon aktivitet eller vänner, men genom att synliggöra brist på delaktighet kanske man kan göra människor i miljön medvetna om att de borde erbjuda något för personen med funktionshinder.

I tabell 5 nämns de olika artiklarna i denna studie. I tabellen indelas de diskurser som de symlikgör i inkluderande och exkluderade diskurser. En exkluderande diskurs innebär inte att klienten är fysiskt exkluderad från gemenskapen, utan i denna studie är det ofta fråga om utanförskap som uppstår även om man är i samma utrymme som andra. Det är då frågan om att kontexten i miljön inte är inkluderande, vilket beskrivs i den teoretiska referensramen i kapitel 3.1.3. Tabellen är en innehållsanalys som endast innehåller artiklar från sökningar i forskning från tabell 4 samt från Määttäs & Rantanens bok från 2010, som innehåller forskning om rådande diskurs på daghem gällande funktionshindrade barn.

Artikel/Bok	Diskurs	Exkluderande	Inkluderande
Fasth, Anne-Li. 2011, <i>Skapar dokumentationen barnet eller skapar barnet dokumentationen. En kvalitativ studie gällande pedagogers resonemang om dokumentationsarbete i förskolan.</i>	Utvecklingsdiskurs -kontrollerande - mera barnets perspektiv	•	•
Huttunen, Piriitta. 2012, <i>Miten sosiaalityöntekijät rakentavat vaikeavammaisuutta? Diskurssianalyysi sosiaalityöntekijöiden vammaispäätöksistä.</i> Pro Gradu.	Socialarbetarnas diskurs gällande gravt handikapp		•
Johansson, Cecilia. 2012, <i>Den meningbärande diagnosen. En intervju om den neuropsykiatriska diagnosens betydelse för förskolans praktik.</i> Magisteruppsats.	Utvecklingsdiskurs	•	•
Kylli Persson, Mia. <i>De något svagare barnen. En diskursanalys om diagnos-och bedömningsmaterial i förskolan.</i>	Problemdiskurs	•	
Ladekrans, Martina. 2013, <i>Alla är inte stöpta i samma form- en studie om förskolepedagogens vision om en förskola för alla.</i>	Problemdiskurs, budgetstyrd	•	
Lutz, Kristian. 2006, <i>Konstruktionen av det avvikande förskolebarnet.</i>	Problemdiskurs, blanketterna	•	
Markström, Ann-Marie. 2005, <i>Förskolan som normaliseringspraktik. En etnografisk studie.</i>	Utvecklingsdiskurs	•	
Markström, Ann-Marie. 2006, <i>Konstruktionen av det avvikande förskolebarnet. En kritisk fallstudie angående utvecklingsbedömningar av yngre barn.</i>	Problemdiskurs	•	
Murphy, Elizabeth; Clegg, Jennifer & Almanck Kathryn. 2010, <i>Constructing Adulthood in Discussions About the Futures of Young people with Moderate-Profound Intellectual Disabilities.</i> 2011, Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities	Sårbarhetsdiskurs	•	

Määttä, Paula & Rantanen, Anja. 2010, <i>Tavallisen erityinen lapsi. Yhdessä tekemisen toimintamalleja</i>	Subjektdiskurs		•
Shaw, Susan. 2009, <i>Problems, problems! You are such a problem!</i> Journal of Intellectual Disability,	Problemdiskurs	•	
Sipari, Salla. 2008, <i>Kuntouttava arki lapsen tueksi: kasvatuksen ja kuntoutuksen yhteistoiminnan rakentuminen asiantuntijoiden keskusteluissa.</i>	Utvecklingsdiskurs	•	
Wilson, N; Glegg, J & Hardy G. 2008, <i>What informs ethical practice in Intellectual Disability services?</i>	Tystnadsdiskurs	•	

I en litteraturstudie kan resultatet bli något annat än man väntade sig. I detta arbete var det en överraskning att daghemmets blanketter inte var neutrala medel för att beskriva verkligheten, utan de styrde starkt diskursen. Samtidigt måste man vara medveten om att blanketterna användes i Sverige och att det är möjligt att de inte har helt samma betydelse i Finland när man ansöker om resurser. Det är möjligt att läkarintyg fortfarande har stor betydelse. Det var likaså ett öväntat resultat att artiklarna och avhandlingarna så ofta berörde att hitta "avvikande" barn genom att kontrollera barnens utveckling. Ofta gällde diskursen normalitet. Daghemmet gavs makten att bestämma vilka barn som var nästan normala, men samtidigt inte tillräckligt normala just på deras daghem. Kriterierna kunde vara andra än på ett annat daghem. Det ledde till en situation där samma barn kunde normalt eller avvikande beroende på vem och var som fick bestämma om det. Då blev den centrala frågan i diskursen på många daghem: Vem är normal *här*? Med tanke på socialpedagogiken i min referensram är frågan ganska absurd. Det är knappast möjligt att helt få bort den barnsyn som bygger på utvecklingspsykologiska teorier. Det är enligt forskningarna som jag har presenterat inte heller nödvändigt, men det kunde gynna klienten att man kompletterar diskurser med socialpedagogiskt tänkande.

När det gällde större barn och unga vuxna var frågan inte vem som är normal här, men ändå fanns det normer som var bundna till stället. Frågan som diskursen ställde var om

individerna levde upp till förväntningarna i miljön och i vilken grad det var acceptabelt att behöva stöd. Man kunde fråga tvärtom: Hur bör miljön möta klientens behov?

I diskurserna som gällde att bli vuxna med funktionshinder fanns stora motstridigheter, som kan verka att oundvikligen leda till gräl mellan människor. Dels fanns en diskurs som krävde självbestämmande för människor med utvecklingsstörning, dels en diskurs som lyfte fram behovet av att få stöd och bli beskyddad. (Murphy & al 2010: 61-73) Den senare diskursen liknade den sårbarhetsdiskurs som nämns i den teoretiska referensramen. Yrkeskunskapen förutsätter då att man binder de båda diskurserna till social rymlighet och relationer. (Hedegaard Hansen 2007:85-110,114) Då är det alltså inte kränkande att ta fram skyddstankar gällande klienter, även om de blir vuxna. Enligt Eriksson (2010:42) är empowerment ett viktigt begrepp inom socialpedagogiken och innebär att individen bör ges personlig integritet och hjälp till självhjälp oberoende av fysiska funktionshinder eller andra svårigheter. Den principen ger i sin tur ett starkt argument för självbestämmande. Det enda sättet att komma fram till lösningar i konflikter och svåra frågor gällande självbestämmande och skyddsbehov är att förhandla tillsammans, även om de är svårt. Madsen konstaterar (2010:262) att många typer av moraluppfattningar existerar sida vid sida och ingen av dem kan kräva att få vara mera sann eller riktig än andra. Om ingen på förhand *har* rätt, så har alla i princip möjlighet att *få* rätt.

Etiken i socialpedagogiken frågar för vems skull vardagen är inrättad just på detta sätt. (Madsen 2006:261-262), och då kan man fråga om vardagen ska byggas enbart enligt principer eller om man utan att kränka klienten kan konstatera att personen även har praktiska behov av stöd?

7 KRITISK GRANSKNING

Eftersom jag hade endast tre forskningsrapporter som gällde unga vuxna kan man är det möjligt att de ger en för begränsad uppfattning om de rådande diskurserna för deras del. Trots det är det min uppfattning att det kan vara nyttigt att få information om den tystnadsdiskurs som professionella ofta upplever som betungande i sitt arbete. När det gäller barn och dagvård fanns liknande diskurser i flera forskningsrapporter eller avhandlingar, vilket gör dem mera generaliserbara. I dem lyfte forskningen fram hur profess-

ionella har makt att "skapa klienten", även om det sker omedvetet. Samtidigt var diskurserna bundna till kontext, till tid och rum, så även här måste man vara på sin vakt före man generaliserar.

7.1 Resultatdiskussion

Diskurser är enbart speglar i arbete på det sociala området, och de ändrar sig om man som socionom börjar arbeta, tala och skriva målmedvetet och ifrågasättande. De speglar inte verkligheten utan hur vi "skapar" klienten i vårt språk. Att lägga märke till vem som har makt och se brukarperspektivet kan förändra sättet att bemöta klienten. Yrkeskunskapen och värdegrunden börjar då synas även i diskursen.

Avsikten med detta examensarbete är inte att hindra tidig habilitering eller att man observerar barn för att vid behov kunna erbjuda stöd. Nya diskurser kan vara komplement som inte nödvändigtvis tar bort de gamla, men som hämtar nya perspektiv. Det kan finnas en viss spänning mellan strävan att erbjuda stöd för en del av barnen, och samtidigt undvika att söka fel i barn. Att ta med subjektiskursen där barn och unga beskrivs som vem som helst kan bidra till att se dem som först och främst människor, inte diagnosen de har eller som man spekulerar att de "nästan har".

När det gäller större barn kan det hända att man blir kritiserad när man försöker erbjuda empowerment på en arbetsplats som vill att man utför sitt arbete med fart. Trots det bör man som socionom utgå från att man inte på förhand vet vad som är klientens bästa.

”Det ständiga målet för mig själv är att vara

Långsam, jag lyssnar på klienten, ger tid

Lat, jag gör inte istället för klienten

Dum, jag vet inte 'bättre' än klienten.”

En handledares svar på hur man erbjuda självbestämmanderätt för personer med utvecklingsstörning. (Mattila 2013:34)

7.2 Metoddiskussion

När det gäller forskningsmetoden har jag gjort ett icke-slumpmässigt urval, närmare bestämt ett bekvämlighetsurval. Bekvämlighetsurval innebär att forskaren gör ett urval som är tillgängligt för forskaren. En nackdel med ett sådant urval är att enbart sådant material som är tillgängligt kan ingå i studien. Därmed kan man ifrågasätta hur representativ studien har blivit. (Jacobsen 2007:223)

Medan jag gjorde detta arbete insåg jag att en undersökning i form av en enkät kunde ha gett mig mera kontakt med yrkesmänniskor och kanske även större arbetslivsrelevans. I små svenskspråkiga enheter är det dock svårt att förverkliga en del undersökningar så, att man kan garantera att deltagarna får vara anonyma. Därför var det i mitt fall motiverat att göra en litteraturstudie.

7.3 Förslag till fortsatt forskning

I kapitel 5.2 beskrevs hur blanketterna enligt forskningen styr personalen till att beskriva barn på ett visst sätt. Att undersöka blanketternas diskurs vidare skulle ge ökad kunskap om ett ämne som lätt förbises. Ett annat förslag till fortsatt forskning är att göra en empirisk undersökning, till exempel en enkät eller intervju, som utgår från de rådande diskurser som redovisas i detta arbete.

Det framkom även i studien att män med funktionshinder blir bemötta mera positivt och diskursen för kvinnor med funktionshinder är annorlunda: Kvinnor sågs ofta som onyttiga personer som inte kan göra vad de borde, eller som blivande offer för sexuella övergrepp (Shaw 2009:99-112). Det skulle därför vara relevant att undersöka även genus i studier gällande funktionshinder. Som ett exempel på studier gällande genus kan jag nämna Pia Graniittiahos examensarbete från 2010: Flickor med ADHD i ett livscykelperspektiv : Behovet av tidigt stöd för att stärka socialpedagogiska handlingskompetenser ända upp i vuxen ålder.

Tabell 6. Presentation över inkluderade artiklar

Databas	Google Scholar	Google Scholar	Google Scholar	Google Scholar	Google Scholar	Academic Search Elite EBI-SCO	Academic Search Elite EBI-SCO	Academic Search Elite EBI-SCO
Datum	19.10.2013	15.7.2013	19.8.2013	12.9.2013	19.8.2013	19.8.2013	15.7.2013	6.2.2013
Sökröd	normalitet och arrivkelse i för- skolans diskurs	diskursi, vammaisu us	discourse, problems, disability	förskola, diskursanal ys, funk- tionshinder	struktionen ar det av- vikande förskole- barnet	diskurs, handi- kapp, förskolan	ethical practice, intellectual disability	young peo- ple, mental retardation, future
Träffar	540	519	132	678	608	646	8	29
Valda	3	1	1	1	2	2	1	1
Tema författare	diskursens betydelse för barnets iden- titet, dokumen- tationen, (Jo- hansson) (Lad- ekrans) (Fasth)	strategier för att undvika katego- risering (Huhtunen)	om hur problem- centerade diskurser kommer till (Shaw)	om det normala och onor- mala i daghemmets diskurs (Mia Kylli)	om dokum- mentation på daghemmet (Lutz 2006) (Markström 2006)	två artiklar om hur man kate- goriserar barn på daghemmet (Markström 2005) (Lutz 2009)	vad man undviker att nämna i diskursen (Wilson&al)	beskriver två olika diskurser som berör ungdomar (Mur- phy&al)

KÄLLOR

- Alastalo, Hanna. 2009, *Erlainen lapsi päivähoitohenkilöstön puheessa: diskurssi-analyttinen tutkimus inklusiiokehittämishankkeen alussa*. Pro gradu. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Tillgänglig: <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/22691>, hämtad 15.6.2013
- Aveyard, Helen. 2007, *Doing a literature review in health & social care – a practical guide*. England: Open University Press.
- Broberg, M. 2010, Expectations of and reactions to disability and normality experienced by parents of children with intellectual disability on Sweden. I: *Child: care, health and development*, Vol 37, Part 3. pp 410-417.
- Bryman, Alan. 2011, *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2 uppl. Malmö: Liber AB.
- Börjeson, Bengt. 2008, *Förstå socialt arbete*. Malmö: Liber AB.
- Clapton, J. 2003, Tragedy and catastrophe: contentious discourses of ethics and disability. I: *Journal of Intellectual Disability Research*, Volume 47, Part 7, pp 540-547.
- Eriksson, Lisbeth & Winman, Thomas (red). 2010, *Learning to fly*. Göteborg: Daidalos AB.
- Fasth, Anne-Li. 2011, *Skapar dokumentationen barnet eller skapar barnet dokumentationen. En kvalitativ studie gällande pedagogers resonemang om dokumentationsarbete i förskolan*. Examensarbete i lärarprogrammet. Linköping: Linköping universitet. Tillgänglig: <http://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:428657/FULLTEXT01.pdf>, hämtad
- Forsberg, Christina & Wengström, Yvonne. 2008, *Att göra systematiska litteraturstudier. Värdering, analys och presentation av omvårdnadsforskning*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Gustavsson, Anders (red). 2004, *Delaktighetens språk*. Lund: Studentlitteratur.
- Gustavsson, Anders Vår tids socialpedagogik i Molin, Martin; Gustavsson, Anders & Hermansson, Hans-Erik. 2010, *Meningsskapande och delaktighet. Om vår tids socialpedagogik*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.
- Hedegaard Hansen, Janne. 2009, *Socialpedagogen: Identitet og faglighed*. Köpenhamn: Hans Reitzel.
- Howarth, David. 2007, *Diskurs*. Malmö: Liber Ab.

- Huttunen, Piritta. 2012, *Miten sosiaalityöntekijät rakentavat vaikeavammaisuutta? Diskursianalyysi sosiaalityöntekijöiden vammaispäätöksistä*. Pro Gradu. Tammerfors Universitet. Tillgänglig: <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu05726.pdf>, hämtad 23.8.2013
- Hämäläinen, Juha & Kurki, Leena. 1997, *Sosiaalipedagogiikka*. Borgå: WSOY.
- Jakobsen, D. 2007, *Förståelse, beskrivning och förklaring – introduktion till samhällsvetenskaplig metod för hälsovård och socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Johannesen, Nina & Sandvik, Ninni. 2010, *Små barns delaktighet och inflytande- några perspektiv*. Stockholm: Liber AB.
- Johansson, Cecilia. 2012, *Den meningbärande diagnosen. En intervju om den neuropsykiatriska diagnosens betydelse för förskolans praktik*. Magisteruppsats. Göteborgs universitet. Tillgänglig: <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/30770>, hämtad 19.10.2013
- Juul, Jesper & Jensen, Helle. 2010, *Relationskompetens i pedagogernas värld*. Liber AB, Stockholm.
- Kurki, Leena & Nivala, Elina. 2006, *Hyvä ihminen ja kunnon kansalainen. Johdatus kansalaisuuden sosiaalipedagogiikkaan*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy
- Kylli Persson, Mia. 2012, *De något svagare barnen. En diskursanalys om diagnos-och bedömningsmaterial i förskolan*. Göteborg: Göteborgs Universitet. Tillgänglig: <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/30463>, hämtad 19.8.2013
- Ladekrans, Martina. 2013, *Alla är inte stöpta i samma form- en studie om förskolepedagogens vision om en förskola för alla*. Lärarprogrammet. Linköpings universitet. Tillgänglig: <http://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:611413/FULLTEXT02.pdf>, hämtad 19.10.2013
- Larsson, Magnus. 2004, *Delaktighet och identitet- delaktig i vad och för vem? I: Gustavsson, Anders (red). 2004, Delaktighetens språk*. Lund: Studentlitteratur.
- Lutz, Kristian. 2009, *Kategorisering av barn i förskoleåldern. Styrning & administrativa processer*. Holmbergs, Malmö. Tillgänglig: <http://dspace.mah.se/bitstream/handle/2043/7812/Inlaga%20PDF%20tryck.pdf?sequence=2> hämtad 15.7.2013
- Lutz, Kristian. 2006, *Konstruktionen av det avvikande förskolebarnet*. Holmbergs, Malmö. Tillgänglig: <http://dspace.mah.se/dspace/bitstream/handle/2043/5967/Lutz%20inlaga%207%20dec.pdf?sequence=1>, hämtad 19.8.2013
- Madsen, Bent. 2001, *Socialpedagogik*. Lund: Studentlitteratur.

- Madsen, Bent. 2010, *Socialpedagogik. Integration och inklusion i det moderna samhället*. Lund: Studentlitteratur.
- Markström, Ann-Marie. 2005, *Förskolan som normaliseringspraktik. En etnografisk studie*. Unitryck, Linköping. Tillgänglig: <http://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:223570/FULLTEXT01.pdf>, hämtad 19.8.2013
- Markström, Ann-Marie. 2006, *Konstruktionen av det avvikande förskolebarnet. En kritisk fallstudie angående utvecklingsbedömningar av yngre barn*. Malmö Högskola. Tillgänglig: <http://dspace.mah.se/handle/2043/5967?show=full>, hämtad 22.6.2013.
- Mattila, Kirsi. 2013, *Kehitysvammaisten henkilöiden itsemäärämisoikeus työntekijöiden kertomana*. Bachelor's degree. Hämeenlinna: Hämeen ammattikorkeakoulu.
- Molin, Martin; Gustavsson, Anders & Hermansson, Hans-Erik 2010. *Meningsskapande och delaktighet. Om vår tids socialpedagogik*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.
- Murphy, Elizabeth; Clegg, Jennifer & Almanck Kathryn. 2010, *Constructing Adulthood in Discussions About the Futures of Young people with Moderate- Profound Intellectual Disabilities*. 2011, Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities, nr 24, 61-73.
- Määttä, Paula & Rantanen, Anja. 2010, *Tavallisen erityinen lapsi. Yhdessä tekemisen toimintamalleja*. Juva: WS Bookwell Oy.
- Oliver, Michael. 2009, *Understanding Disability*. London: Palgrave MacMillan.
- Qvarsebo, Jonas & Tallberg Broman, Ingegerd (red). 2010, *Från storslagna visioner till professionell bedömning. Om barndom, utbildning och styrning*. Malmö: Lärarutbildningen. Malmö högskola.
- Reinikainen, Marjo-Riitta. 2007, *Vammaisuuden sukupuolittuneet ja sortavat diskurssit. Yhteiskunnallis-diskursiivinen näkökulma vammaisuuteen*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Tillgänglig: <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/13370>, hämtad 15.6.2013.
- Shaw, Susan. 2009, *Problems, problems! You are such a problem!* Journal of Intellectual Disability, Vol 13, 2, 99-112.
- Sipari, Salla. 2008, *Kuntouttava arki lapsen tueksi: kasvatuksen ja kuntoutuksen yhteistoiminnan rakentuminen asiantuntijoiden keskusteluissa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Tillgänglig: <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/18788#>, hämtad 22.6.2013.

Talentia rf fackföreningen för högutbildade inom socialbranschen. 2009, *Vardagen, värden, livet, etiken. Etiska regler för yrkesmänniskor inom socialbranschen*. Helsingfors: Yrkesetiska nämnden.

Trevithick, Pamela. 2012, *Social Work Skills and Knowledge. A practice handbook*. Glasgow: Bell & Bain Ltd.

Vehkakoski, Tanja. 2006, *Leimattu lapsuus?: vammaisuuden rakentuminen ammatti-ihmisten puheessa ja teksteissä*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Tillgänglig: <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/13305> hämtad 15.6.2013

Wilson, N; Glegg, J & Hardy G. 2008, *What informs ethical practice in Intellectual Disability services?* Journal of intellectual Disability Research. Volume 52, Part 7, s 608-617.

